

LEE

OKNYTT

Medlemsblad för Johan Nordlander - sällskapet

Red: Lars-Erik Edlund Nr 3-4 1981 Årg 2

INNEHÅLL

LEDARE

Roland Otterbjörk. En treårings föresatser..... 1

ARTIKLAR

Bengt Audén. Bottniska prästers namn 1550-1650..... 3

Åsa Nyman. Sankt Olof och Skepparhällan i Revsundssjön..... 11

Gustaf Eklund. Själevads första kyrka - låg den i byn Sörvåge?..... 15

Tryggve Sköld. Johannes Schefferus..... 19

Claes Börje Hagervall. Edvin Brännströms vetenskapliga kvarlåtenskap.. 23

RECENSIONER - ANMÄLNINGAR

Samfällt - aktuellt från hembygdsrörelsen i Medelpad och Ångermanland.
Anm av Karl-Hampus Dahlstedt..... 26

Pellijeff, Gunnar. Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Norrbottens
län. Del 7. Kalix kommun, A. Bebyggelsenamn. Anm av Eivor Nylund
Torstensson..... 26

Ofoten i Historien. Anm av Tyko Lundkvist..... 29

FRÅN LÄSEKRETSEN

Elis Svensson. Rättelse..... 31

Tyko Lundkvist. Ingemar Stenmarks stamfader och en rättelse av en
rättelse..... 31

PRESSKOLLEGERNA

Sven-Bertil Jansson. Spekulation och folkrörelse..... 33

REDAKTIONELLT

Karl-Hampus Dahlstedt. "Gamla byar i Vilhelmina" i ny upplaga..... 39

Förteckning över nya medlemmar i Johan Nordlander-sällskapet..... 40

Redaktörens adress:
Mariehemsvägen 13 C III
902 36 UMEÅ

EN TREÅRINGS FÖRESATSER

Johan Nordlander-sällskapet börjar närma sig 3-årsåldern och skall alltså enligt gängse språkliga lagar nu kunna artikulera sig i nästan kompletta satser. Så har förvisso också skett: Årsboken har kommit i tid, OKNYTT har hittills i år utkommit med ett omfångsrikt dubbelnummer, och presentationerna i Sollefteå, Piteå och Östersund har slagit väl ut och gett utslag i medlemsmatrikeln. Men inget är så bra, att det inte kunde vara bättre och jag skall i denna ledare peka på ett par saker som jag tycker att vi i Sällskapet borde arbeta mera på och för.

Det första gäller *kontakten* mellan oss som kallas yrkesforskare och alla lokal-forskare eller fritidsforskare. Känner vi varandra tillräckligt? Hur skall vi kunna få bättre kontakt? Ibland är man t o m tveksam om vad den eller den kollegan i ett annat ämne egentligen sysslar med, hur mycket mindre vet man inte då om vad som uträttas "extramuralt", utanför universitetets visserligen osynliga, men ack så konkreta murar. Egentligen borde varje ämne inom varje fakultet årligen ge ut små rapporter om pågående forskning: vi inom nordiska språk gjorde detta en gång, men det var 1978 och är således redan inaktuellt. I varje fall borde varje medlem i Sällskapet i tur och ordning rapportera vad han/hon sysslar med eller är intresserad av - inga långa programförklaringar och forskningsredogörelser men kort och klart besked: Vad har jag gjort i forskningsväg och vad ämnar jag göra? Detta kunde ju sedan bli stommen i ett norrländskt lokal-forskarregister som säkerligen också skulle ha ett stort allmänintresse. Varför skall bara släktforskare (genom Genealogiska Föreningen) och namnforskarna (genom NORNA) ha ordning och reda på varandra?

Det andra gäller *utgivningsverksamheten*. Bästa sättet att stimulera till ny och intensifierad forskning är enligt min mening att publicera svåråtkomliga

källskrifter och äldre (och till viss del ofullkomliga) bearbetningar. Vi har här i landet ett slags perfektionsraseri som gör att man drar sig för att publicera äldre handlingar, om man inte samtidigt kan prestera långa och utförliga kommentarer. Jag tror att de allra flesta av oss med glädje skulle ta emot själva utgåvan även om den saknade kommentarer. Ett människoliv är kort, de kompetenta krafterna få, och därför blir det mesta urkundsmaterialet aldrig utgivet.

Även här har jag ett konkret förslag: Låt varje medlem i OKNYTT föra fram förslag till redaktionen om lämpliga källskrifter och bearbetningar av intresse för norrländsk humanistisk forskning. Jag inleder gärna med följande lista:

Johannes Bureus' anteckningar från den norrländska resan 1600-1601.
Gärder och hjälper 1535, Älvsborgs lösen 1571 och 1613
Ärkebiskoparnas visitationsprotokoll före 1647 (då Härnösand blev eget stift)
Njurunda församlings ministerialbok (Norrlands äldsta)
Piteå församlings ministerialbok (från 1658)
Städernas burskapsakter och äldsta rådstuguprotokoll
Viktigare äldre bouppteckningar
Norrländska ordsamlingar (lhres samling i Uppsala UB)
Topographica (Palmskiölds och Westins samlingar i Uppsala UB)
Urval Nensénska samlingen (i Uppsala UB)

Det går förvisso att gapa över alltför mycket. Men nog borde det vattnas i munnen på mången...

Roland Otterbjörk

ARTIKLAR

BOTTNISKA PRÄSTERS NAMN 1550 - 1650

Av Bengt Audén

INLEDNING

Namn på bottniska präster i äldre tid framgår enklast av herdaminna, för Västerbotten Hernösands stifts herdaminne av Bygdén och för Österbotten Åbo stifts herdaminne 1554-1640 av Leinberg. Om möjligt föreligger namnen där enligt prästernas autografer.

I denna översikt av främst namntyper och förnamn återger jag alla kända prästers, även hjälpprästers, namn från omkring 1550 till omkring 1650, varvid tidsavgränsningen betingas av Leinbergs arbete. Som en viss bakgrund till namnsituationen under denna tid berör jag även namnen på prästerna i Västerbotten före 1550. Även om många präster inte omtalas, väl därför att deras namn inte påträffats i någon handling, är dessa herdaminnen tillräckligt omfattande för att ge en god helhetsbild av det registrerade namnskicket bland prästerna.

Herdaminna är upplagda sockenvis, och de här aktuella västerbottniska socknarna/kapellagen är från norr till söder Övertorneå, Nedertorneå, Överkalix, Nederkalix, Nederluleå, Piteå, Skellefteå, Burträsk, Löfvånger, Bygdeå och Umeå. De österbottniska är på samma sätt Kemi, Ijo, Haukipudas, Limingo, Salo, Paldamo, Pyhäjoki, Karlö, Kalajoki, Gamla Karleby, Lochteå, Nykarleby, Pedersöre, Lappajärvi, Vörå, Malax, Storkyro, Lillkyro, Ilmola, Laihela, Lappo, Mustasaari, Närpes och Lappfjärd.

Eftersom många präster verkade i olika bottniska socknar, ser man deras namn på flera ställen i materialet. I tabellerna nedan har jag då upptagit namnet bland namnen i det landskap där prästen tidigast omtalas. För övrigt har jag fört varje namn till den period under vilken namnbäraren i huvudsak tjänstgjorde/torde ha tjänstgjort. Jag har sökt räkna varje präst endast en gång. Men ibland kan man inte avgöra, om ett återkommande namn betecknar en eller flera personer, särskilt inte om namnet var vanligt. Några namn kan därför ha blivit dubbelförda.

Med *tillnamn* avser jag här varje efterställt tillägg till namnet (förnamnet), dvs patronymikon (farsnamn), släktnamn, hemortsbeteckning, etc.

Bygdén anger ibland ett tillnamn inom parentes, t ex *Anders (Nicolai)* eller *Nicolaus Petri (Turdinus)*. För beräkningen av benämningstyperna i tabell 1 har jag beaktat dessa parentetiska tillnamn.

Namnen i tabell 3 redovisas med den vanligaste formen i hela materialet. Något namn har lika många former som bärare, och jag har då godtyckligt valt en form för tabellen. I en anmärkning till tabellen återfinns alla övriga namnformer.

BENÄMNINGSTYPERNA

Med ett undantag (se anm till tabell 2) benämndes prästerna på något av följande sätt: (1) enbart förnamn, ibland föregånget av *herr*, t ex *Johannes, herr Erich*, (2) förnamn och patronymikon, t ex *Simon Nicolai, Bo Warniksson*, (3) förnamn, patronymikon och annat tillnamn, t ex *Canutus Martini Karelius*, eller (4) förnamn och annat tillnamn än patronymikon, t ex *Petrus Turdinus*. Tabell 1 och 2 visar hur många botteniska präster som under angiven tidsperiod förtecknats på respektive sätt i de båda landskapen.

Tabell 1. Benämningar på präster i Västerbotten fram till omkring 1650.

Benämningstyp	Antal präster			Summa 1550-1650
	Före 1550	1550-1599	1600-1650	
Enbart förnamn	25	9	8	17
Förnamn och patronymikon	16	31	17	48
Förnamn, patro- nymikon och an- nat tillnamn	4	6	42	48
Förnamn och an- nat tillnamn än patronymikon	-	-	2	2
Summa	45	46	69	115

Källa: Bygdén 1923-26

I Västerbotten var enbart förnamn det vanligaste registrerade benämningssättet före 1550. Men nästan lika ofta brukades förnamn och patronymikon. Förnamn,

patronymikon och annat tillnamn var däremot en tämligen sällsynt variant. För typen förnamn jämte annat tillnamn än patronymikon har Bygdén inte något belägg från denna tid.

Under 1500-talets senare hälft blev förnamnet oftast kompletterat med patronymikon, i någon mån även med annat tillnamn. Fortfarande ges det inte något exempel på beteckningen med förnamn och annat tillnamn än patronymikon.

Under tiden 1600-1650 var registreringen med förnamn, patronymikon och annat tillnamn den mest brukade. Förnamn och patronymikon, kanske också enbart förnamn, användes nu mindre ofta än under de föregående femtio åren. Enstaka fall av förnamn och annat tillnamn än patronymikon började förekomma.

Under hela perioden 1550-1650 var förnamn och patronymikon samt förnamn, patronymikon och annat tillnamn lika vanliga: Fyra av fem präster betecknades på något av dessa sätt. För övrigt använde man i huvudsak enbart förnamn. Endast någon enstaka präst bar förnamn och annat tillnamn än patronymikon.

Tabell 2 anger siffrorna för samma benämningstyper i det österbottniska materialet.

Tabell 2. Benämningar på präster i Österbotten från omkring 1550 till omkring 1650.

Benämningstyp	Antal präster		Summa 1550-1650
	1550-1599	1600-1650	
Enbart förnamn	14	1	15
Förnamn och patronymikon	51	37	88
Förnamn, patronymikon och annat tillnamn	11	64	75
Förnamn och annat tillnamn än patronymikon	4	8	12
Summa	80	110	190

Anm. Utöver dessa fyra typer redovisar Leinberg ett fall av enbart tillnamn: *Pictorius* (av lat *pictor* 'målare'). Namnet avser möjligen faderns yrke.

Källa: Leinberg 1903

I Österbotten använde man under 1500-talets senare del enbart förnamn respektive förnamn, patronymikon och annat tillnamn i ungefär samma omfattning. Men dubbelt så vanlig som dessa två beteckningar tillsammans var benämningen med förnamn och patronymikon. Förnamn och annat tillnamn än patronymikon förekom endast i några fall.

På 1600-talet hade de flesta präster fogat ännu ett tillnamn till sitt förnamn och patronymikon. Angivelsen med enbart förnamn hade nästan upphört. Vanligare var då förnamn och annat tillnamn än patronymikon.

Under hela perioden 1550-1650 brukades enbart förnamn respektive förnamn och annat tillnamn än patronymikon ungefär lika ofta. Men betydligt vanligare än dessa båda benämningssätt var förnamn och patronymikon samt förnamn, patronymikon och annat tillnamn.

Som antyds av tabell 1 och 2 var utvecklingen likartad på ömse sidor om Bottenviken: Enbart förnamn samt förnamn och patronymikon ersattes alltmer med typen förnamn, patronymikon och annat tillnamn, i någon mån även med förnamn och annat tillnamn än patronymikon. Mindre skillnader mellan landskapen skulle vara att man i Österbotten tidigare och i större utsträckning började överge beteckningen med enbart förnamn, samtidigt som man tidigare lade sig till med varianten förnamn och annat tillnamn än patronymikon. Det på sina håll mer tätbefolkade och kulturellt mer heterogena Österbotten bör kanske också ha varit mer mottagligt för de nya idéerna angående prästers benämning. Den bottniska frekvensutvecklingen i detta avseende förefaller överensstämma med den samtida, allmänt svenska.

Prästernas patronymika var i allmänhet latiniserade farsnamn i genitivform. De få exemplen på svenskt patronymikon, dvs med farsnamnet i genitiv jämte *-son*, hör till tiden före 1600-talet. Med följande undantag återfinns namnen i patronymika även som förnamn bland prästerna (jfr nedan): *Amund, Clemens, Edvard, Gerlach, Gulle, Iwar, Sven, Sylvester, Torbern, Torsten, Warnik, Önde* och *Östen* i Västerbotten samt *Aron, Enevald, Inge* och *Theodor* i Österbotten. Dessa namn är alla engångsnamn.

Av andra tillnamn än patronymika var ett tiotal svenska, formellt mestadels djurbeteckningar, t ex *Falk, Warg*, och adjektiviska ord, t ex *Rödth, Svart*. I övrigt var tillnamnen med något undantag latiniserade angivelser av namnbärens - eller någon tidigare släktings - födelsebygd eller bostadsort. Formellt består

de av ett ortnamn och (oftast) *-iius*, t ex *Bureus* 'från Bureå', *Callinius* 'från (Korpikå by i) Kalix', *Karelius* 'från Karelen'. Ibland fick tillnamnen t ex en grekisk förled och en latinsk efterled såsom i *Microvillanus* '(född i) Lillegården (i byn Edsånger, Vibyggerå sn)'. Även andra språkliga kombinationer förekom.

I och med reformationen och dess betoning av prästen som predikant minskade intresset för latinet, även om detta alltjämt var teologiskt fackspråk i vissa avseenden och även kunde brukas i privatlivet, t ex i brev och dagböcker. Men från slutet av 1500-talet blev prästutbildningen en lärd utbildning med krav på goda kunskaper i bibelns grundspråk. Den ökande språkfärdigheten bland prästerna var förutsättningen för det tilltagande bruket av lärda namn. De användes där detta var lämpligt, t ex i studentmatrikeln eller i skrivelser från domkapitlet, medan de svenska namnformerna oftast förbehölls mera lokala eller familjära sammanhang. Som Leinberg fann, har prästerna "inte sällan" tecknat sina namn på olika sätt (pag VI), något som kanske antyder att de svenska varianterna i allmänhet inte hade en sämre social klang.

Om man jämför prästernas benämningar med de manliga, bottniska hemmansägarnas vid denna tid, finner man några tydliga skillnader. Visserligen kunde de senare i likhet med prästerna anges med enbart förnamn eller med förnamn och tillnamn av annan typ än patronymikon (oftast en hemorts- eller yrkesbeteckning, t ex *Anders o Vallen* respektive *Erich smed*), men helt övervägande registrerades de med förnamn och svenskt patronymikon, t ex *Jon Andersson*. Den bland prästerna snart vanligaste benämningen med två tillnamn, patronymikon och annat tillnamn, brukades i princip inte bland/om bönder. Kanske sammanhänger dessa skillnader delvis med källmaterialets olika art. Medan bondenamnen, samlade i klump, nästan uteslutande återfinns i schablonmässigt upprättade skattelängder (bågskattelängder, jordskattelängder, tiodelängder), ser man prästernas namn i olika slags källor. där de dessutom oftast är fristående från andra namn.

FÖRNAMNEN

Samtliga förnamn på de här aktuella prästerna redovisas i tabell 3.

Tabell 3. Bottniska prästers förnamn från omkring 1550 till omkring 1650.

Förnamn	Västerbotten		S:a	Österbotten		S:a	Hela Bottnen
	1550- 1599	1600- 1650		1550- 1599	1600- 1650		
Abraham/us/		1	1		2	2	3
Ambrosius			-	1		1	1
Andreas	6	7	13		3	3	16
Arenn	1		1			-	1
Benedictus			-		2	2	2
Bernhardus			-	1		1	1
Betollus			-	1		1	1
Birgerus	1		1			-	1
Canutus		1	1	3	1	4	5
Carolus			-	2	4	6	6
Casparus			-		1	1	1
Christian/us/	1	1	2	1	1	2	4
Christopher/us/		4	4		1	1	5
Dionisius			-	1		1	1
Elias			-		1	1	1
Engelbertus	2	1	3			-	3
Ericus	4	4	8	6	7	13	21
Eschillus	1		1	2	1	3	4
Gabriel		1	1		3	3	4
Georg/ius/	1		1		4	4	5
Gerhard/us/	1	1	2			-	2
Gregorius			-	3	2	5	5
Gustavus			-		2	2	2
Haquinus			-	1	1	2	2
Henricus	1		3	8	8	16	19
Isacus		1	1		2	2	3
Jacob/us/	1	1	2	9	5	14	16
Johannes	7	10	17	3	15	18	35
Josephus			-		6	6	6
Laurentius		5	5	2	5	7	12
Ljungo			-	1		1	1
Magnus	1	1	2		2	2	4
Mansuetus			-		1	1	1
Marcus		3	3	1	3	4	7
Martinus	1		1	2	4	6	7
Matthias	1	1	2	6	10	16	18
Mauritius			-	1	1	2	2
Melchior			-	1		1	1
Michael	1	3	4	1	1	2	6
Nicolaus	4	6	10		3	3	13
Olaus	4	4	8	5		5	13
Paulus			-	1		1	1
Petrus	5	5	10	4	5	9	19
Philippus			-	1		1	1
Samuel		3	3			-	3
Sigfridus			-	1	6	7	7
Sigvardus	1		1			-	1
Simon	1	2	3	1	3	4	7
Thomas		1	1	2	1	3	4
Thure			-		1	1	1
Summa namnbärare	46	69	115	72	118	190	305

Summa namn: 50

Anm. Ovanstående namnformer (här inom parentes) har följande varianter i hela materialet: *Anders* 2 (*Andreas*), *Knut* 2 (*Canutus*), *Karl* 1 (*Carolus*), *Erich* 3, *Erik* 3 (*Ericus*), *Gustaf* 1 (*Gustavus*), *Henrik* 2 (*Henricus*), *Häkan* 1 (*Haquinus*), *Hans* 2, *Joel* 1, *Johan* 1, *Jonas* 4, *Jöns* 1 (*Johannes*), *Lars* 2 (*Laurentius*), *Matteus* 2, *Mats* 2, (*Matthias*), *Niels* 2 (*Nicolaus*), *Oluf/f* 3 (*Olaus*) och *Peder* 1 (*Petrus*) belägg.

Källor: Bygdén 1923-26 och Leinberg 1903

Bland de 305 bottniska prästerna under tiden 1550-1650 förekom 50 olika namn. Av dessa bars 10 av vardera 12 eller fler personer. 26 hade mellan 2 och 7 bärare vardera och 14 var engångsnamn. De flesta av namnen har en - historiskt sett - religiös eller kyrklig anknytning.

Med några möjliga undantag förekom namnen även inom den bottniska allmogen vid denna tid. Namn som jag inte funnit i skattelängderna från 1540-talet är *Arenn*, *Casparus*, *Elias*, *Engelbertus*, *Gabriel*, *Gerhardus*, *Gustavus*, *Livigo*, *Mansustus* och *Melchior*.

Frekvensförhållandet mellan tabellnamnen överensstämmer i stort med förhållandet mellan samma namn i hela det manliga bottniska namnskicket, något som är väntat med hänsyn till att de flesta präster var födda och döpta i Bottnen. Det är alltså rimligt att t ex *Nicolaus* var ett vanligare prästnamn i Västerbotten och att t ex *Henricus* oftare bars av österbottniska präster. Några namn - främst *Johannes* i båda landskapen och *Jacobus* i Österbotten - tycks dock ha varit mer populära bland prästerna än bland befolkningen i dess helhet.

Den kanske mest anmärkningsvärda detaljen i tabell 3 är den höga siffran för *Johannes*. *Olaus*, som allmänt sett var minst lika vanligt, har färre bärare. Man kan tänka sig olika orsaker till *Johannes'* starka ställning. För egen del tror jag, att namnet blev särskilt populärt till följd av att Johannesevangeliet var den viktigaste bibliska boken för reformationens präster (Askmark 1943). Därför kan många prästson ha blivit döpt till *Johannes*, trots att han egentligen skulle ha fått ett annat namn - efter någon släkting, såsom praxis var. Och då många präster var släkt med varandra, fanns det goda förutsättningar för *Johannes* att sedan öka i frekvens. (Det framgår av herdaminne att många präster var söner, bröder eller mågar till andra präster, och där detta inte uttryckligt nämns, kan man av namnen ofta förmoda släktskap.)

P R Ä S T N A M N I V Ä S T E R B O T T E N F R A M T I L L 1 5 5 0

För tiden fram till omkring 1550 uppger Bygdén 20 namn på tillsammans 45 präster i Västerbotten, de flesta från de närmast föregående hundra åren. Namnen är *Andreas* 3, *Erich/Ericus/Erik* 4, *Haquinus/Håkan* 3, *Hans/Johan/Johannes/Jonas* 7, *Lars/Laurentius/Laurens* 4, *Nicolaus/Niels* 2, *Paul/Paul* 2, *Peder/Petrus* 5 och *Olaff/Olaus/Olof* 5 bärare. Engångsnamn är *Augustinus*, *Björn*, *Bo*, *Gerlach*, *Gunnarus*, *Ketilbyörn*, *Magnus*, *Matthias*, *Ragvaldus* och *Sverkillus*. Vi ser här samma vanliga namn som senare och vi anar att det bottniska namnskicket i stort sett var detsamma under medeltidens slutskede som under 1500- och 1600-talen.

BIBLIOGRAFI

De prästers namn som behandlats i denna artikel återfinns i L Bygdén, Hernösands stifts herdaminne 1-4, Uppsala 1923-26 och i K G Leinberg, Åbo stifts herdaminne 1554-1640, Helsingfors 1903 (Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar, V). - Prästutbildningen under bl a 1500- och 1600-talen diskuteras ingående av R Askmark i Svensk prästutbildning fram till år 1700, Lund 1943 (Samlingar och studier till svenska kyrkans historia. 7.). - Latinkunskapen i äldre tid utreds av E Tengström i Latinet i Sverige, Lund 1973. - En introduktion till latiniserade och andra lärda namn är B Olsson, Svenskt lärt namnskick. Hjälpreda vid släktforskning, Lund 1946 (Meddelanden från kyrkohistoriska arkivet i Lund. 6.). - Bottniska bönders namn under 1500-talet redovisas av I Fredriksson i Svenskt dopnamnsskick vid 1500-talets slut, Vänersborg 1974 (Anthroponymica Suecana, 7) och i min avhandling Bottniska personnamn. Frekvenser i skatteböcker från mitten av 1500-talet, Umeå 1980 (Kungl. Skytteanska samfundets handlingar. Nr 22.).

SANKT OLOF OCH SKEPPARHÄLLAN
I REVSUNDSSJÖN

Av Åsa Nyman

På norra Ammerön, den stora ö som nästan helt fyller ut Revsundssjön i sydöstra Jämtland, skjuter en udde fram, som av gammalt kallas Skepparhällan. Det är en av de många stenhällar som kantar ön. Men denna häll är lätt igenkännlig, därför att dess yttersta spets är kluven som om en båt skulle ha kört in i den.

Författaren till denna artikel färdades som barn ofta förbi denna udde på väg till Revsunds kyrka och fick då höra berättelsen om orsaken till stenhällens utseende. När Olav Haraldsson, Norges kung, var på väg från Ryssland till Norge, skulle han ha haft så bråttom att hans skepp rände in i hällan, som därvid klövs. Men skeppet var så starkt att färden ändå kunde gå vidare.

Denna sägen om kung Olofs båtfärd, som samtidigt är en förklaring till stenhällens utseende och namn, är allmänt känd i bygden och finns även omnämnd i äldre skrifter. En kyrkoherde i Revsund, Magnus Nordenström (född 1722), såg som barn "en anseelig rämna uti en häll vid Revsundssjön, västan Grimmäs fjärden, den man sagt vara gjord av Sant Olofs järnskodda fartyg, som med häftighet seglat åt denna udde och sedan över fjällen". (Efter Ahnlund 1924, s 48.)

En liknande uppgift fick även G O Hyltén-Cavallius på 1840-talet av jämtlänningen Sven Wagenius, som han en kort tid hade kontakt med, när han var sysselsatt med att insamla myter och sägner.

"När Sant Ola (St Olof) skulle resa till Norrige, så hade han ett jernskodt fartyg, som kunde gå i luft och på vatten, också seglade han genom Råfsunds sjöarne. Uti sjön är en Berghäll som utskjuter långt i sjön och som benämnes Skepparhällan. I denna häll är en djup inskärning liksom efter en skeppsköl, och allmoggen säger att det var St Ola's skepp som stödt på och borrarat hol i berget." (MS i K Bibl Stockh, publ av Sahlgren 1940, s 22 och Bringéus 1964, s 100.)

I en sockenkrönika skriven 1923 av en hembygdsforskare i Grimmäs by, som ligger söder om Gällö vid samma vatten som Skepparhällan, har denna "fornsägen" kombinerats med sägnen om "Arn i Gällö".

"Då den från sitt konungarike i Norge fördrivne Olof Haraldsson år 1030 for genom Jämtland åt Norge att återtaga sin krona, förde han även med sig skepp, som buros mellan sjöarna, däribland sitt stora, i stäven järnskodda fartyg. Hans särskilda ärende åt Refsund var att för sin här förvärva den ryktbare kämparen "Arn i Gällo". Då han i dimma seglade från Gällön, rände hans järnskodda skepp med sådan kraft mot Skepparhällan att det blev en djup skåra uti densamma, som synes än i dag." (Persson 1923, s 10.)

Bakom sägnen om skåran i Skepparhällan ligger en över hela Norden känd legend om en märklig seglats av Olof den helige. Denna legend är en av de många som ganska snart efter den olyckliga drabningen vid Stiklestad kom i omlopp om Olof och som alla skildrar sällsamma och mirakulösa händelser i hans liv. Han uppfattades tidigt som ett helgon - han hade ju dött för den kristna läran - och förblev under hela medeltiden ett av Nordens utan jämförelse populäraste helgon. Hans dyrkan var framför allt knuten till Nidaros, nuvarande Trondheim, vars första kyrka började byggas strax efter hans död. Till denna kyrka och senare till nuvarande domkyrkan, där hans relikier förvarats, vallfärdade en ständig ström av pilgrimer, vilka utan tvekan bidrog till att sprida legenderna om helgonkungens mirakelfyllda liv.

En av de mest spridda legenderna om Sankt Olof skildrar en kappsegling mellan honom och hans hedniska broder Harald. Denna legend var tidigt känd både i ord och bild, men de fullständigaste formerna av den finner man dels i ett passionale, en skildring av helgonets lidande och död, från omkring 1500, dels i en folkvisa vilken bl a ingår i de hundra danska folkvisor som utgavs av Anders Sörensen Vedel år 1591. (Även tryckt i Danmarks gamle Folkeviser. II, nr 50.)

Enligt både legenden och visan utförs kappseglingen för att avgöra vem av bröderna som skall bli kung. I legenden gäller tvisten Danmark, i visan Norge. Det legendariska inslaget består av ett mirakel, som låter Sankt Olof vinna trots att han startade senare och hade ett mindre skepp än brodern. Legendens säger att bergen delade sig och att en ängel ledde hans färd. Visan säger att hans skepp flög fram över fasta landet, över berg och dal, över det blå fjället och att allt blev brusande vatten under dess köl.

Detta motiv har upptagits av folktraditionen, som sedan omformat det på sitt sätt. Ofta har det kommit att knytas till säregna naturformationer, t ex stenars utseende, vilka på detta sätt fick sin förklaring samtidigt som bygden kunde tillägna sig äran av att ha varit skådeplats för Sankt Olofs färder. I Sverige

tycks dessa sägner särskilt vara knutna till platser vid de vallfartsvägar, som ledde till Trondheim, framför allt utefter den väg som gick genom Medelpad och Jämtland. Exakt var denna väg gått fram finns det olika åsikter om. Men det torde knappast råda något tvivel om att den gått genom den stora och sedan äldsta tider illa beryktade Jämtskogen på gränsen mellan Medelpad och Jämtland och därifrån fortsatt utefter den långsträckt Revsundssjön från Bräcke till Gällö och vidare antingen till Pilgrimstad vid sjöns nordspets eller också åt väster till den näraliggande Bodsjön.

Sägner om Skepparhällan är endast en av de många sägner utefter vägen genom Medelpad och Jämtland, som vill vittna om Olof den heliges färd med början vid "Sankt Olavs hamn" i Selångerfjärden nära Sundsvall och med ett sista uppehåll vid "Sankt Olavs källa" i Sul i Verdalen på norska sidan. (Om Sankt Olofs seglation se Ahnlund 1924, s 31f och Bø 1955, s 60f.)

Emellertid har sägner om Olofs seglats över Skepparhällan även återgivits på ett betydligt rationellare sätt: han vilade helt enkelt ut på Skepparhällan. På detta sätt återges den redan 1791 i härnösandslektorn Fale Burmans dagboksanteckningar. "Utefter vägen och vid västra stranden av Revsundssjön, 3/8 mil hitom kyrkan, finns en berghäll som kallas Skepparhällan, på vilken konung Olof Haraldson enligt uppgift skall ha vilat under sin färd till Norge." (Jämtlands vägar, 1965, s 39.)

En liknande uppgift finns i senare tid knuten till Karl XV, Sveriges och Norges regent 1857-1872. Det berättas att när denne gjorde sin eriksgata genom Jämtland till Norge, roddes han längs Revsundssjön från Bräcke förbi Gällö till Pilgrimstad. Under färden rastade man på Skepparhällan och bytte roddare. Ett lokalt vittnesbörd om en kunglig båtfärd på Revsundssjön är en liten snusdosa av guld - numera försvunnen - som kungen skänkte en av roddarna, Jöns Petter från Ösjö by på Ammerön. Han var född 1852 och dog 1941. Det troliga är emellertid att det var Jöns Petters far, som var roddaren i fråga. Den kung, som bevisligen färdades denna vägsträcka, var nämligen Karl XIV Johan år 1835.

Det är uppenbarligen så att Skepparhällan har haft - och har fortfarande - en viss betydelse i det praktiska livet. På den tiden då befolkningen färdades i sk storbåt till Revsunds kyrka var det regel att byta roddare just vid Skepparhällan. Ännu i dag är denna udde ett bekant sjömärke för fiskare eller andra som behöver orientera sig på sjön.

I dag är Skepparhällan dessutom ett populärt utflyktsmål för såväl söndags- och semesterfirande ortsbor som för mera långväga turister. Det är en naturskön plats med möjligheter till bad och friluftsliv och man kan lätt nå den med både båt och bil.

Särskilt intressant har platsen blivit för personer med historiskt intresse, sedan det visat sig att det inte bara är en vacker och sägenomspunnen plats utan att där dessutom finns lämningar av gamla gravar och boplatser, som visar att Revsundssjöns stränder varit bebodda under äldre järnålder, kanske tidigare. Detta har framkommit genom den systematiska fornminnesinventering som riksantikvarieämbetet bedrivit i Jämtlands län under åren 1965-1975. Denna inventering har framför allt givit material till en översikt över utbredningen av skilda forn lämningar och i samband därmed även olika kulturformer. Men dessutom har av detta material framgått att namngivna och sägenomspunna platser ute i naturen ofta visar vägen till gravplatser eller gammal bosättning. Sägner har därvid i allmänhet ingenting att säga om det som döljer sig i jorden utan kan handla om helt andra saker, vilket t ex sägnen om Skepparhällan visar. (Sellinge 1976, s 46.)

LITTERATURFÖRTECKNING

- Ahnlund, N, 1924. Oijoberget och Ladugårdsgårde. Svensk sägen och hävd. (S 31: Sankt Olofs seglation.) Stockholm.
- Bringéus, N A, 1964. Folktraditioner från Jämtland. Meddelade av Olof Tirén och Sven Wagenius 1842-1843. Med inledning och anmärkningar utgivna av N A B. (Jämten. Årg 58, s 83.)
- Burman, F, 1791. Se Jämtlands vägar. 1965.
- Bø, O, 1955. Heilag-Olav i norsk folketradisjon. Ak avh. Oslo.
- Danmarks gamle Folkeviser. Utg S Grundtvig. 1856. II. København.
- Jämtlands vägar: Sammandrag av Fale Burmans dagboksanteckningar från 1791. 1965. Dupl utg av orig uppl 1902, utg av E Modin. Östersund.
- Nyman, Å, 1979. Olofskult och Olofsttraditioner i Jämtland. (Jämten 1980, s 25. Heimbygdas årsbok, Årg 73.)
- Persson, P, 1923. Refsunds socken i Jämtlands län. Historiska och geografiska anteckningar samt dokumentavskrifter. I. Östersund.
- Sahlgren, J, 1940. Sägner om trollen Finn och Skalle och deras kyrkobyggande. (Saga och Sed, s 1.)
- Sellinge, K G, 1976. Människan i landskapet. Förhistoriska kulturmiljöer i Jämtland och Härjedalen. (Fornvårdaren. 14. Östersund.)
- Vedel, A Sörensen, 1591. It hundrede vduaalde Danske Viser,...Ribe.

S J Ä L E V A D S F Ö R S T A K Y R K A -
L Ä G D E N I B Y N S Ö R V Å G E ?

Av Gustaf Eklund

Våge by i Själevad torde kanske vara den äldsta byn i socknen. När jag för en tid sedan läste i "Arkiv för Norrländsk Hembygdsforskning" om Ekdahls norrländska resor, beskrivna av Gustaf Hallström, så väcktes mitt intresse för denna by. Det ursprungliga bynamnet kom senare att delas till två, nämligen Norrvåge och Sörvåge. Ovannämnda Ekdahl var utsänd av riksantikvarien professor J G Liljegren att inventera fasta fornlämningar och byakistor i vissa norrländska socknar. När han kom till Själevad så kunde han, på grund av dåligt väglag, icke besöka Våge utan överlät åt prosten Holm i Själevad att ~~om~~besörja detta.

Senare skriver Ekdahl i brev till Liljegren: "I Våge egas 4 Dipl. af Abraham Persson hwilka H:r Prosten Holm gudsbenäget lofwat sig wilja tillsända mig på Härnösand för att der afskriwas och sedan återställas, men af H:r Prostens härhos bifogade bref inhemtat att misstroendet hos allmogen i denna landsort är så stort, att det ej ens mot borgen kunnat för ett sådant ändamål erhållas." Prosten Holms brev av den 1/11 1828 ligger i antikvarieämbetets arkiv, bland Ekdahls brev till Liljegren.

FORSKA I DET FÖRDÖLDA

Nåväl, mitt intresse var härmed väckt för att söka erhålla vetskap om innehållet i dessa brev. Vid samtal med en god vän, Alvar Sellin, som är född och uppväxt i Norrvåge så berättade han att han i sin ungdom sett en kista med gamla papper i sitt föräldrahem i Norrvåge. Med hans hjälp kunde vi så spåra bykistan till hemmansägare Robert och hans son Karl Evert Söderberg i Norrvåge. Och därmed hade jag fått en riklig källa att ösa ur vid forskning i Våge bys äldre historia.

Robert och Karl Evert Söderberg kunde berätta mycket från gamla rider. Bland annat kunde de visa på platsen där, enligt den muntliga traditionen, "prästgårdslägdan" är belägen. Alvar Sellin kunde även visa mig på en gammal gravplats där i Sörvåge. Sannolikt är den från tidig kristen tid.

Herbert Lagerström omnämner i en skrift, om "fornlämningar i Själevad", som utkom 1932, att en seg tradition uppger att den första kyrkan i Själevad låg på ett näs mellan Ävikefjärden och Vågefjärden i Sörvåge. Men seriösa forskare synes icke velat godtaga tanken på att den första kyrkan i Själevads socken skulle ha byggts i Sörvåge. Såsom amatörforskare och obunden av den tidigare vedertagna kyrkohistorien i socknen så kan man med en djärvare syn söka och forska i detta fördolda.

DEN MUNTliga TRADITIONEN

Den muntliga traditionen har från urminnes tider varit den enda allmänna historiebegrivningen som funnits att tillgå. På den tiden var gamla människor högt värderade enär de kunde berätta om vad som tidigare förekommit och om vad de själva hört berättas av äldre människor. Men när folk i allmänhet lärde sig att läsa och skriva så blev de äldre allt mindre anlitade i detta avseende. Nu kunde man slå i en uppslagsbok eller gå till biblioteket och läsa om det man ville veta. Dock finns det fortfarande, fast mera sällsynt, muntliga traditioner kvar hos äldre människor. Men när dessa icke blir antecknade så riskeras de att bli helt bortglömda.

Man vet inte med bestämdhet någon ålder på den gamla medeltida S:t Olofskyrkan i Själevad. Vad man med bestämdhet vet är att den sista gudstjänsten hölls den 28 maj 1876 och att kyrkan omedelbart därefter började rivas för att ge plats för en ny kyrka. Gudstjänsterna hölls då tills vidare i församlingens skolhus.

HUR GAMMAL VAR S:T OLOF?

Enligt prosten Holms förmenande skulle det varit på 11 - 1200-talet som den gamla kyrkan byggdes. Och enligt Hülphers först i 13:e århundradet, samt enligt arkivarie Ekdahl, "skulle det i Ås kyrka i Jemtland funnits syneinstrument af år 1333 på Ås, Själevads, Grundsunda och Nordmalings kyrkor, som blivit byggda på samma tid af samma mästare och på en gång besigtigade. - Detta jemte andra wigtiga Dipl. skall Biskop Nordin hafwa lånat utan att återlemna."

Slutligen meddelar Commissions Lantmätaren M R Stiernström, som var verksam i Själevad i mitten av 1700-talet, att det på kyrkans vestra gavel var murat ett kors av röda tegelstenar och en större rundel samt 4 mindre rundlar och

därtill 53 st stenar som var så placerade att man kunde tolka den större rundeln för 1000 och de mindre för 100 vardera samt slutligen de 53 stenarna så att detta skulle vara byggnadsåret 1453. Som synes så är det ganska svävande föreställningar om i vilket århundrade kyrkan byggdes. Därav kan det mera fritt spekuleras i att det tidigare funnits en kyrka i Våge.

FÖRSTA KYRKAN I SÖRVÅGE?

När man talar med äldre människor i Norrvåge och Sörvåge, och även i andra byar häromkring, så är det många som säger sig av äldre personer hört att socknens första kyrka varit en träkyrka i Sörvåge.

Men svårare var det att träffa någon som kunde visa på platsen där kyrkan hade stått. Så var det någon som föreslog att jag skulle tala med Johan Eklund i Åviken och där lyckades det bättre. Han är en man i 80-årsåldern och med ett gott minne så han kunde berätta att han vid 15-årsåldern av en äldre man blivit visad på platsen där kyrkan varit och han hade ofta gått vägen där förbi så nu kunde han på en gång peka ut platsen. Några yttre spår av att där funnits en kyrka kunde ej iakttagas. Möjligen kan ett vägbygge där intill ha spolierat eventuella märken.

En vecka senare hade jag med mig en arkeolog från Umeå som besiktigade området med en sk jordsond varvid det visades tecken på en gammal kultur där vilket säkert skulle locka till vidare forskning i framtiden. De här ovan nämnda besiktningarna företogs sensommaren 1979. Den tidigare omnämnda prästgårdslägdan är belägen på hemmanet nr 1 i Norrvåge och intill den finns ett litet berg som i flera generationer tillbaka så långt man kan minnas alltid har kallats för Kapellberget. Nu frågar man sig om huru det förhåller sig. Har det funnits prästgård och kapell i Norrvåge samt gravplats och kyrka i Sörvåge?

Grisslans fiskeläge och Vågön har från urminnes tider tillhört Norrvåge. Det omnämndes i ett dombrev från 1485 att vågebönderna redan då av "gammal hävd" hade rätt till detta.

Vid samtal med en äldre man, f d fiskaren Gustaf Andersson i Grisslan så berättade han om en muntlig tradition som gått från generation till generation varit det sägs att den gamla timrade stugan på hans boplats har byggts upp av virke från en prästgård som blev riven i Norrvåge för nu 6-700 år sedan.

I härbret på hemmanet nr 1 i Norrvåge har det funnits en med konstsmidesbeslag försedd dörr som blev förvärvad av fabriker N J Nätterlund och flyttad till hans fritidshus vid Idbyfjärden, Arnäs. Om denna dörr berättas det att den suttit i en kyrka eller i ett kapell i Våge. Nu finns den hos Arnäs Hembygdsförening.

MÅNGA OBESVARADE FRÅGOR

Intresset för vår bygds kulturhistoria riktar in sig på såväl andlig verksamhet som på den materiella existensens betingelser. Folket i norra Ångermanland har nog, liksom i övriga Norrland, varit så starkt engagerat i sitt arbete med det allra nödvändigaste för livets uppehälle så någon tid och ork för att skaffa sig konstverk och varaktigare statusprylar icke har funnits. Därav ock den knappa tillgången på fornfynd som kan ge oss någon vägledning till kännedom om huru folk levde här i norra Ångermanland vid tiden omkring 1300-talet.

Knappheten på fornfynd bör för den skull ej förta intresset att forska vidare. En upptäckt eller ett fynd, om än till synes ganska obetydligt, bör ändå tillvaratagas och noteras. Det kan tillsammans med någon annans fynd ge svar på någon fråga. Och som synes så finns det många obesvarade frågor.

J O H A N N E S S C H E F F E R U S

Av Tryggve Sköld

När Johan Nordlander-sällskapet stiftades 1979, hade det gått trehundra år sedan Johannes Schefferus dog. Såvitt jag har kunnat se uppmärksammades trehundraårsminnet inte alls. Även om det nu gått ett par år sedan dess, kanske det i alla fall kunde vara skäl att uppmärksamma Schefferus med några rader. Det är han värd.

Schefferus stammade från en tysk protestantisk familj, som flyttat till Strassburg för att i fred få utöva sin religion. Han var alltså inte fransman som man har velat göra honom till. Strassburg blev franskt först i Westfaliska freden 1648, men då var Schefferus redan kallad till en professur i Uppsala.

Johannes Schefferus föddes den 2 februari 1621. Fadern var köpman och kunde ge sin son en bildad uppfostran. Han hade velat, att sonen skulle bli präst, men denne ägnade sig hellre åt den klassiska filologin.

Egentligen var det hans lärare och vän Johannes Henricus Boeclerus som hade fått en förfrågan, om han ville tillträda den skytteanska professuren i Uppsala, men han avböjde och rekommenderade i stället den unge Schefferus, som tackade ja. Den 2 juli 1648 blev denne presenterad för drottning Kristina och höll sin installationsföreläsning den 12 juli samma år i drottningens närvaro.

Den skytteanska professuren hade donerats av Johan Skytte, Gustav II Adolfs lärare, närmast för att sörja för utbildningen av unga män i statens tjänst. Därför skulle ämbetets innehavare vara politiker, historiker och orator, dvs vältalare. Det var ju den unga stormaktens behov av kunnigt folk i statens tjänst som låg bakom Uppsala universitets renässans under förra hälften av 1600-talet.

På Skytteanum, som ännu står på sin plats i Uppsala, bodde unga adelsmän, som stod under professorns uppsikt och åt vid hans bord. Omvårdnaden av praktiska ting som förplägnad och vård överlämnade Schefferus med fullt förtroende åt sin duktiga maka, som han funnit i Uppsala. Hon var dotter till en annan inflyttad tysk, professor Johannes Loccenius, och hette Regina. Enligt tidens sed ändrade hon inte sitt efternamn utan kallade sig Regina Loccenia även som gift.

Till slut blev det tydligen litet för trångt och bråkigt på Skytteanum, så Schefferus köpte en tomt vid S:t Eriks torg och byggde där den s k Schefferska villan. Där satt han helst i sin studerkammare och ville inte bli störd. Men han undgick förstås inte fakultets- och konsistoriemötena, och ehuru han hade en utpräglad motvilja mot förvaintningsbestyr, blev han vald både till fakultetens dekanus och universitetets prorektor.

Schefferus hade börjat som klassisk filolog och fortsatte med att ge ut gamla romerska författare men började mer och mer intressera sig för den svenska historien. Men han råkade härvid ut för den svenska stormaktstidens yviga nationalism. Han tillämpade i sin historiska forskning vanliga kritiska metoder, men det passade inte Olov Rudbeck och hans anhängare. Bekant är den strid som fördes mellan Schefferus och Olof Verelius om var det gamla hednatemplet i Uppsala hade legat. Verelius hävdade, att det hade legat i Gamla Uppsala, men Schefferus, att det hade legat i det nya Uppsala. I de verk som behandlar Schefferus insatser brukar man få läsa, att Schefferus hade rätt metodiskt men Verelius hade rätt i sak. Nu tycks emellertid problemet inte vara så enkelt. I en serie artiklar i Upsala Nya Tidning denna sommar har det förts fram som senaste rön i frågan, att templet legat i det nya Uppsala.

Pennfäktningen mellan Schefferus och Verelius blev så häftig, att den måste avbrytas av universitetets kansler.

Även på arkeologins och litteraturhistoriens område gjorde han banbrytande insatser. Det är väl dock för denna skrifts läsare av störst intresse att veta, att han författade en skrift om Lappland, som blev ett standardverk för sin tid. Det var skrivet på latin, men översattes snabbt till tyska, franska, engelska och holländska, och kom att få en stor betydelse för utlandets kunskap om nordligaste Sverige. För att inte ta en alltför stor del av föreliggande nummer av OKNYTT i anspråk, återkommer jag först i nästa nummer med en närmare presentation av detta verk.

Schefferus tycks ha varit en populär lärare och hans föreläsningar hade uppenbarligen många åhörare. Föreläsningarna skedde förstås på latin som alltid vid universitetet på den tiden. Han hade en oförstående inställning till Olov Rudbecks oförsynta tilltag att sända ut en inbjudningsskrift på svenska till en dissektion. När Rudbeck försvarade sig med att många saker inte kunde uttryckas på latin, gennämde Schefferus, att detta förvisso vore sant om Rudbecks latin men knappast om latinet som sådant.

Själv tycks Schefferus ha varit en styv latinare. Han utgav också en lärobok för universitetsbruk i latinsk stilistik.

Schefferus hörde till de utlänningar som under stormaktstiden kom till Sverige för att det fanns en uppgift för dem att fylla där. Men han blev snart en god svensk patriot. De svenska regenterna med drottning Kristina i spetsen tycks ha haft en positiv inställning till honom och han fick belöningar av olika slag från dem. Men så utnyttjades han också i besvärliga lägen för att hålla så kallade "orationer", högtidliga tal, för kungligheterna. Bl a var det han som fick den grannliga uppgiften att hålla en oration för Kristina efter tronavsägelsen.

Det bör särskilt nämnas att Schefferus författade en latinsk lärobok med exempel från svenska historien. Den kom ut i svensk översättning 1733 och hette då "Svenska Folkets Äro-Minne". Innehållet är en samling historiska anekdoter av sedelärande slag. Bl a återfinner vi där den kända historien om Gustav Adolf och Axel Oxenstierna, då den förre klagar över den senares kallsinnighet och får svaret: "Om jag icke således understundom svalkade Eders Majestäts hetta, vore Eders Majestät redan all uppbrunnen".

När antikvitetskollegiet grundades 1666 var det en självklarhet, att Schefferus skulle vara med där.

Schefferus stod tidigt upp, gick sällan ut och tillät sig inga nöjen, allra minst spel. När han visade sig ute, såg man en liten gubbe med krokig näsa, små mustascher, lutande gång, i en liten sidentygkappa kila gatan framåt. (Detta enligt Biographiskt lexicon.)

Från Schefferus härstammar släkten Scheffer, som utmärkt sig i rikets annaler. En sentida efterkommande, Henrika Scheffer, har skrivit en levnadsteckning över honom som är mycket läsvärd, om man håller tillgodo med den litet pratiga stilen.

Jag har ovan nämnt några av Schefferus verk men måste förbigå de flesta med tystnad. Han var nämligen mycket produktiv. Vid sin död efterlämnade han inte mindre än femtio fullständigt utgivna och åtta ofullbordade verk samt tjugofyra manuskript. Mest berömd har han emellertid blivit för sitt verk om Lappland, och till detta skall vi alltså återvända i nästa nummer.

Om man är noga med sitt eftermäle, bör man skriva det själv. Schefferus skrev en kort självbiografi på latin, som finns utgiven i Uppsala Universitets Årsskrift 1915, band 2, av Henrik Schück.

Jag har rådfrågat följande verk vid utarbetandet av min artikel:

Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män. Trettonde bandet. Uppsala 1847.

Lindroth, Sten: Uppsala universitet 1477-1977. Stockholm (Uppsala) 1976. ISBN 91-506-0072-9.

Scheffer, Henrika: Johannes Schefferus. En storman från 1600-talets Uppsala. Uppsala 1918.

Schück, Henrik och Warburg, Karl: Illustrerad svensk litteraturhistoria. 3 uppl. Andra delen. Stockholm 1927.

Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok. Huvudred Torsten Dahl. Del 6. Stockholm 1949.

EDVIN BRÄNNSTRÖMS VETENSKAPLIGA
KVÄRLÄTENS KAP

Av Claes Börje Hagervall

För två år sedan avled den år 1902 födde och främst under trettio- och fyrtio-talen verksamme norrlandsforskaren Edvin Brännström. Tyvärr kom under senare år långvarig sjukdom att förhindra vetenskapliga insatser från Brännströms sida. Avsikten med denna lilla artikel är att göra hågade norrlandsforskare uppmärksamma på hans arbeten och efterlämnade handlingar.

Edvin Brännströms stora intresse var ord och sak-forskningen, en forskningsinriktning som blomstrade framför allt under mellankrigsåren och som ligger på gränsen mellan etnologi och språkvetenskap. Brännström var en god representant för denna inriktning.

Edvin Brännström har *publicerat* fyra arbeten, nämligen "Något om fåglar i Norrbotten, som bringa lycka, olycka och död." (*Norrbotten* 1929 s 151-167), "Det avkvistade trädet i norrbottensk folksted." (*Folkminnen och folktankar* [bd 17] 1930 s 75-122), "En syntaktisk egendomlighet i norrländska dialekter. Uttrycket 'he be int höfs'." (*Nysvenska studier* 13, 1933 s 112-127) och "Med säljägare ute på Bottenhavet. En skildring av de norrbottensiska fiskarnas jaktfärder." (*Svenska kulturbilder*, ny följd, bd 1. Red Sigurd Erixon och Sigurd Wallin. 1934 s 235-286). Jag nöjer mig här med att räkna upp dessa arbeten, eftersom läsaren själv lätt kan ta del av dem i de tidskrifter som nämnts ovan.

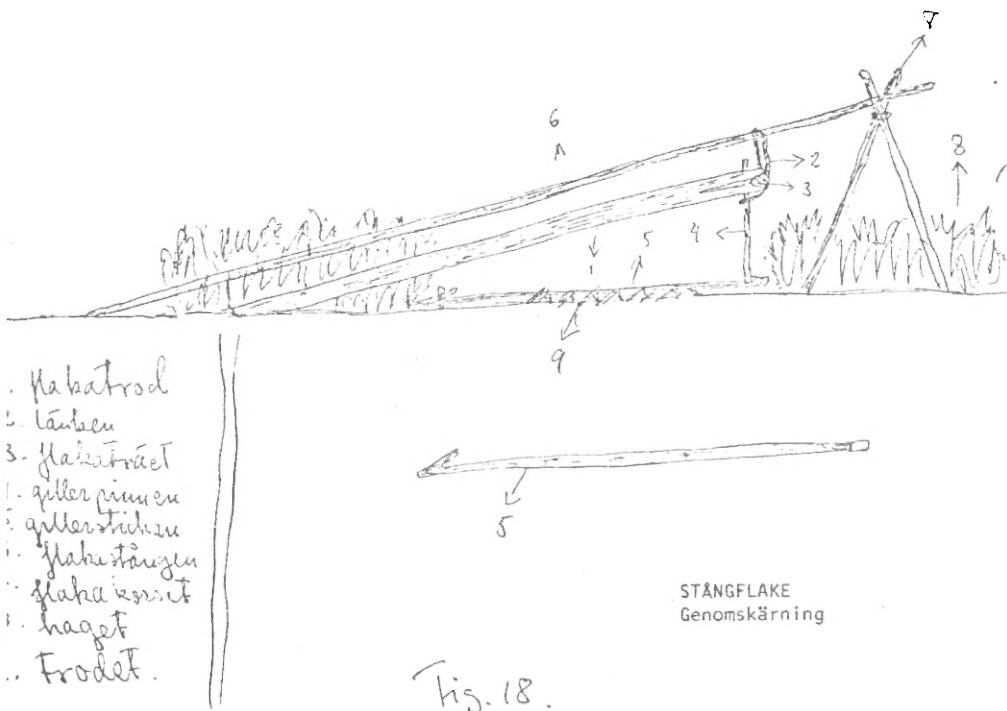
Viktigare är det måhända att orientera lite om Edvin Brännströms o p u b l i - c e r a d e arbeten och samlingar, vilka kommit till min kännedom genom hans efterlevande. Hans efterlämnade handlingar är i korthet följande:

1. Ett maskinskrivet manuskript till licentiatavhandlingen i nordiska språk: "Djurnamn och termer rörande djur från Nederluleå och Råneå socknar i Norrbotten." Till avhandlingen har Brännström fogat en exkurs kallad "Lockrop och lystringsord till djur". Tillsammans omfattar avhandling och exkurs 267 kvartblad. Ett fyrtiotal lösa kvartblad med anteckningar jämte frågelistor och excerpter med anknytning till avhandlingen finns kvar. Avhandlingen antogs till publicering i tidskriften Svenska landsmål och svenskt folkliv, men av någon anledning blev den aldrig av.

2. Brännströms intresse för djurbenämningar karaktäriserar den språkvetenskapliga uppsatsen "Fågelnamnet spov och några dialektnamn på stor- och småspoven", som omfattar tio maskinskrivna folioblad. Anteckningar och frågelistor med svar finns kvar. Uppsatsen behandlar benämningar på spoven från

olika håll i landet. Ett förslag till etymologi ges även.

3. Djurintresset präglar även det etnologiska arbetet "Äldre jakt- och fångstmetoder i en Norrbottenssocken" (Nederluleå). Det omfattar 58 maskinskrivna folioblad och är försett med illustrationer (teckningar och foton). Ett gott exempel på den noggrannhet som präglar Brännströms arbete är teckningen av en sk stångflake (fig 18 i hans manuskript):

Tamdjur behandlas i "Några anteckningar om jord och kreatur, kreatursnamn m m från överkalix" (11 kvartoblad).

Djur behandlas även - fast ur ett annat perspektiv - i anteckningarna "Djuren i folktron och folkfantasin" (22 kvartoblad).

4. Det rent grammatiska arbetet "Formlära i Luleåområdet", som behandlar nomen- och verbböjningen, finns i två handskrivna kladdar, den ena omfattande 91 kvartoblad.

5. Brännström gjorde även resor i Sameland. Resultatet av dessa finns dokumenterat på 344 kvartoblad med anteckningar om samiska förhållanden, t ex kåtors, renskilningsgårdars och platsers utseende.

Strittjomvarespråket (Arvidsjaur) behandlas i en kladd omfattande 11 A4-blad. I ett kuvert med texten Akka har Brännström efterlämnat anteckningar

om samiska och finska ortnamn i Gällivaretrakten. I "Uppteckningar från Arjeplog" (11 blad) behandlas samiska fornminnen.

6. En mindre del finskt material finns även bland handlingarna. Bland annat har Brännström upptecknat finska ordstäv och besvärjelser.

7. Ett 70-tal primäranvändningsböcker har Brännström efterlämnat, varav drygt hälften avser norrbottniska dialekter, 28 samiska och några finska.

8. Dialektuppteckningar (ortnamn och dialektord) på sedes från Överkalix, Töre och Nederluleå socknar finns i samlingarna. En del av uppteckningarna finns i renskrivet skick även i ULMA och OAU.

9. Brännström var en god fotograf och efterlämnade en hel del bilder (samlagt ca 500 st) med motiv från säljakt (Nederluleå, Kalix, Nikkala i Nedertorneå), annan jakt (Luleå, Råneå, Tärendö, Arvidsjaur) och sameliv (Arjeplog, Arvidsjaur, Kaitum, Gällivare, Jukkasjärvi, Piteå och Karesuando).

10. Av mindre intresse är slutligen Brännströms föreläsningssanteckningar (31 häften) i etnologi, ortnamnsforskning, finska, samiska och nordisk språk- och litteraturhistoria, men de förtjänar kanske ändå att nämnas här. I några av häftena finns även primäruppteckningar.

Det har inte varit min avsikt att i denna artikel ge en fullständig beskrivning av Edvin Brännströms efterlämnade vetenskapliga kvarlätenheter. Den omfattar mycket mer än vad som uppräknats här. Till exempel finns anteckningar, urklipp och en mängd papper av skilda slag som kan vara av intresse. Jag vill rekommendera den intresserade att själv studera handlingarna i Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (DAUM), med vars samlingar de helt nyligen införlivats (acc 3556-3607).

Till Edvin Brännströms efterlevande vill jag slutligen rikta ett varmt tack för deras vänlighet att skänka handlingarna till DAUM. Härigenom kommer de norrlandsforskningen till godo.

RECENSIONER - ANMÄLNINGAR

SAMFÄLLT - AKTUELLT FRÅN HEMBYGDSRÖRELSEN I MEDELPAD OCH ÅNGERMANLAND.
NR 1, 1981.

En gång i början av vårt sekel intog Härnösand med det stora friluftsmuseet Murberget under uppbyggnad av Theodor Hellman en ledande plats inom norrländsk hembygdsforskning och antikvarisk verksamhet. Att intresset för lokalhistoria o dyl i våra dagar är livligt i Ångermanland har vi i Johan Nordlander-sällskapet märkt på tillströmningen av medlemmar och bidrag till våra skrifter. På Murberget inkl Länsmuseet i Västernorrland gjuter man nu nytt vin i gamla läglar. Bl a har den nye landsantikvarien Tommy Puktörne i samarbete med Tyko Lundkvist börjat ge ut en egen hembygdstidning "Samfällt - Aktuellt från hembygdsrörelsen i Medelpad och Ångermanland" (nr 1, 1981, årg 1).

Till format och uppläggning påminner detta blad en del om vår egen ÖKNYTT, fastän man har lagt ner mer möda och pengar på det typografiska utförandet. Bakom SAMFÄLLT står inte bara hembygdsförbunden i Medelpad och Ångermanland utan också landstinget i Västernorrlands län. Även om det första numret domineras av museala problem, så efterlyser redaktören en debatt i kontroversiella frågor inom hembygdsrörelsen och en aktivering och samordning av den lokalhistoriska forskningen. "Den akademiska forskningen måste kunna jobba sida vid sida med amatörforskningen." I denna programpunkt - och antagligen i fler - möts alltså SAMFÄLLT och ÖKNYTT inom samma målsättning. Men det är en överlappning i vår verksamhet mer än ett sammanfall. Vi behövs bägge två, eftersom vi arbetar med olika utgångspunkter och på olika baser. ÖKNYTT önskar SAMFÄLLT välkommen!

Karl-Hampus Dahlstedt

ÖVRE NORRLANDS ORTNAMN utgivna av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå.
Ortnamnen i Norrbottens län. Del 7. Kalix kommun, A. Bebyggelsenamn. Av
Gunnar Pellijeff. Almqvist & Wiksell, Uppsala 1980. ISSN 0348-7237.
ISBN 91-970358-4-X.

Det är med stort intresse som den första delen av Övre Norrlands ortnamn mottages. Det är ett lovvärt initiativ att ett länge eftersatt dialektområde äntligen får sina ortnamn bearbetade och publicerade. Arbetet med våra nordliga ortnamn får anses höra till det svåraste området inom ortnamnsforskningen, inte bara på grund av de nordliga svenska dialekternas svårighetsgrad, utan fast mer på grund av att man i dessa områden alltid måste vara beredd på att namnen kan ha sitt ursprung i från svenskan så vitt skilda språk som lapska och finska. Detta förhållande ställer därför särskilt stora krav på forskaren ifråga eftersom denne inte bara bör behärska de svåra nordliga kalixdialekterna utan även den finska och den lapska dialekt som talats i området.

Förf till föreliggande arbete, Gunnar Pellijeff, har tidigare (1967) givit ut Kalix bygdens ortnamn i Kalix del 1 under redaktion av Harald Hvarfner. Detta arbete är upptaget i Käll- och litteraturhänvisningar i föreliggande arbete, men är inte vidare citerad eller hänvisad till i texten.

Arbetet inleds med en redogörelse för olika tolkningar av socken- och kommunnamnet *Kalix*. Härvid tar förf upp tolkningsförsök (H Rutberg, K B Wiklund o B Collinder) baserade på Kalixälvens svenska och lapska namn. Att socknen också har ett finskt namn, nämligen *Kainus* eller *Ala-Kainus* nämns dock inte, inte heller den diskussion som förekommit kring det s k Kainuu-problemet. (Se bl a Vilkuna, K, *K a i n u u - K v ä n l a n d*, 1969.) Endast i förbigående omnämns älvens finska namn såsom varande *Kainuu* (s 16). Älvens genuina namn i den finska dialekten är dock *Kaihuuväylä* eller *Kainhuuväylä*, bildat till genitivformen av namnet *Kainus* och *väylä* 'älv'. Det förtjänar också att nämnas att norr om Tärenö kallas älven på finska *Kaalasväylä*, ett namn som är direkt övertaget efter den lapska namnformen *Kalas-ätno*. Dessa fakta hade kanske förtjänat uppmärksamhet.

I de enskilda namnartiklarna skulle större överskådlighet vunnits om de rent kamerala uppgifterna klart hade avgränsats från själva namnförklaringen. Det bör också i sammanhanget påpekas att framställningen i många stycken är onödigt bred och inte bör tjäna som förebild för övriga delar av serien övre Norrlands ortnamn. Detta skulle nämligen leda till onödigt omfattande och arbetskrävande utgåvor i områden med större namnmateriäl.

Som exempel på en överflödig framställning kan nämnas artikeln *Sätholmen* (s 92) "*Sätholmen isä säthäymu*" är namn på en gård i Ytterbyn. Den ligger på en knäbbe som tidigare varit kringfluten. Namnets förled är oklar." Enligt min åsikt hade förf kunnat nöja sig med detta, men förf fortsätter: "Möjligen kan där ingå ett i övrigt inte belagt **sände* 'sandig terräng'. Vokalkvaliten stämmer dock inte. Kalixmålet borde ha ett mer *i*-haltigt uttal i ett sådant ord. Lulemålet och det angränsande Rånemålet har dock i denna ställning *e*. Helt uteslutet är väl inte att namngivningen kan ha skett från detta håll. Någon annan möjlighet tycks knappast erbjuda sig, men förklaringen är dock osäker."

Förf företer i mitt tycke ett alltför ofta återkommande osakligt framställnings sätt. Så t ex omnämns i artikeln *Yttermorjärv* (s 69-70) inte alls dess genuina namn i den finska dialekten, nämligen *Morajärvi*. Förf använder sig istället av en icke belagd, dvs konstruerad finsk namnform **Murajärvi* och förklarar med hjälp av detta namnet *Morjärv* som bildat av finskans *mura* 'dy' och *järvi* 'sjö'.

Liknande resonemang förekommer bl a i artikeln *Pilkkajärvi* (s 35) där en folklig förklaring, en s k folketyologi, får gälla som namntolkning. Förf skriver nämligen: "Enligt utsago i byn har den fått namn av att det förr gick en vinterväg från Lappträsk i Karl Gustavs socken över nordändan på sjön som markerades med 'bläckor' i träd." - Namnet innehåller nog helt riktigt i förleden det finska *pilikka* 'märke, (ljus)fläck, 'bläcka' i träd etc' och efterleden *järvi* 'sjö'. Förf:s förklaring enligt citatet ovan kan jag däremot inte dela. Det torde vara känt att det är praktiskt omöjligt att genom "bläckning" av träd utmärka en vinterväg över isen, eftersom en sådan väg ju går över fruset vatten. En sådan väg utmärks i allmänhet genom att man sätter ut "ruskor" eller "stickor" på ömse sidor om vägen. Dessa fryses fast i isen eller snön.

Som troligaste anledning till namngivningen håller jag det faktum att sockengränsen mellan Kalix och Karl Gustavs socknar går över nordändan av sjön. Denna gräns har med största sannolikhet inte bara varit utmärkt genom en rågång utan även genom just "bläckor" i träd, och genom annat gränsmärke, som det finska ordet *pilikka* syftat på. Att dessutom, som förf gör, föra in betydelsen 'hån, smädelse, förargelse, och dyl' för det finska ordet *pilikka* i diskussionen och att sjön i så fall betraktats som besvärlig anser jag vara överdriven noggrannhet som därtill lätt skulle kunna tolkas som ett utslag av mindre förtrogenhet med den finska dialekten och dess namngivningsförutsättningar. Jfr också att förf i *K a l i x b y g d e n s o r t n a m n* s 62 har givit ytterligare förklaringar till detta namn.

När det gäller frågan om vilken formation som skulle varit namngivande för *Pålånge* med uttalet "*Puling*" (s 35-37) ställer man sig undrande till att förf i den alls tagit upp möjligheten att det är *Pulingberget*, det gamla namnet på Degerberget strax intill byn, som varit den ursprungligen namngivande lokalen i området. Så vitt jag förstår finns väl inget avgörande hinder för att just detta berg varit den av förf förmodade "runda" formationen och att dess ursprungliga namn varit ett finskt **Pullinki* som övergått till kalixmålets *Puling* och sedan fått det förklarande eller epexegetiska tillägget *-berget*, dvs *Pulingberget*. Att en bebyggelse erhållit sitt namn efter ett naturnamn är ju vanligt. Förf har ju dessutom hänvisat bl a just till bergnamnet *Pullinki* i Övertorneå som en möjlig namnparallell till *Pålånge*. Sammanställningen med ett finskt *Pullinki* är för övrigt enl förf:s *K a l i x b y g d e n s o r t - n a m n* (s 35) gjord av Erik Wahlberg. Ett ljudhistoriskt problem, som författaren också borde ha tagit ställning till, är hur första vokalen i det finska ordet låter sig förenas med lokaluttalet av ortnamnet. Om namnet *Lomben* (s 30) skriver förf: "Namnet har samband med namnet *Lombträsket* (Tk 26M S0) på den sjö vid vilken byn ligger. Förleden ser ut att vara ett ur finskans *lompolo* 'mindre sjö som genom ett kortare avlopp är förbunden med en större sådan, bjsjö' lånat *Lomb* med samma betydelse. Termen, som på trakten snarast fått karaktären av appellativ benämning, förekommer i ortnamn endast i kommunens nordöstra del, på gränsen mot finskspråkigt område. I övrigt används termen *kalv* med motsvarande innebörd, jämför Rutberg 1944, s 59f [artikel i *N o r r b o t - t e n*]. Det är dock svårt att utifrån tillgängligt kartmaterial konstatera förekomsten av en sådan *Lomb*, varför man inte helt kan utesluta möjligheten att förleden i stället kunde vara fågelnamnet *lom* med ett *b*-inskott i förbindelsen *-mt*-. Efterleden är det vanliga *träsk* 'sjö'. Namnet *Lomben* bör alltså ses som en ellips ur antingen *Lombträsket* eller **Lomträsket*."

Om förf känt till att det finska *lompolo* även kan avse en 'mindre sjö eller tjärn genomfluten av en bäck eller å' hade ovanstående framställning avsevärt förenklats. Det bör enligt min mening förutsättas att registernamnet *Lomben* är efter ett sjönamn **Lomben*. Detta bör ha varit namnet på den nu torrlagda sjön, som bebyggelsen ligger vid. När namnet *Lomben* enbart associerades med bebyggelsen behövde man för sjönamnet lägga till en förklarande efterled och så uppstod det nuvarande sjönamnet *Lombträsket*. Dvs sjönamnet **Lomben* övertogs av bebyggelsen *Lomben* och sjön fick det tydligare namnet *Lombträsket*.

Jag kan i detta sammanhang inte låta bli att konstatera att förf här (se citat ovan) liksom på s 43 under artikeln *Storsien* låter läsaren förstå att han gjort sina terrängstudier på grundval av kartbilden. I alla andra sammanhang får man dock lära sig att *e n b a r t* ett sådant förfaringssätt inte är tillfylllest. Terrängstudier på ort och ställe är helt enkelt nödvändiga.

Jag har i det föregående visat endast några exempel på icke tillfredsställande resonemang i namnförklaringarna. Ytterligare sådana exempel skulle kunna anföras som *Lantjärv* (sid 28-29), *Mansheden* (sid 31), *Grundforsbacken* (sid 55), *Hataträsk* (sid 55) och *Gronån* (sid 23-24), men detta hoppas jag få återkomma till vid ett senare tillfälle.

Som en positiv punkt i föreliggande arbete bör emellertid framhållas att gårdsnamnen upptagits till behandling och att detta skett i en avdelning för sig.

Som slutomdöme kvarstår emellertid att föreliggande arbete inte företer några större likheter med utgåvor i serien Sveriges ortnamn, där ett striktare framställningssätt tillämpats. Öbrevet är förf:s tidigare arbete *K a l i x b y g d e n s o r t n a m n* lätt att känna igen i framställningen, även om han i dessa båda arbeten inte alltid kommit fram till samma slutresultat, trots att namnmaterialet är det samma.

Om jag i det föregående nästan enbart framlagt kritiska synpunkter beror detta måhända på att jag huvudsakligen granskat behandlingen av de ursprungligen ickenordiska namnen. För att verket ska få en helt rättvis bedömning bör även det nordiska namnmaterialets behandling granskas, men denna uppgift överlåter jag till en inom detta ämnesområde förtrogen forskare.

Eivor Nylund Torstensson

OFOTEN I HISTORIEN. 1977. 1978. (Utgiven av Bygdeboknemndene i Ofoten.)

Sedan 1976 utger lokalhistoriskt intresserade i Ofoten en egen "årbok", som bär namnet *O f o t e n i H i s t o r i e n*. Ofoten är bygden kring Ofotfjorden i Nordland fylke. En av sidofjordarna, Skjomen, når så långt in, att endast 8 km återstår till svenska gränsen och där finns på svenska sidan Sitasjaure och Kebnekajse. Ofoten är odlad bygd - Evenes, Ballangen, Ankenes - och modern stadsbebyggelse - Narvik - medan landskapet på svenska sidan hör till de högsta och mest otillgängliga fjälltrakterna i vårt land.

Som utgivare står Bygdeboknemndene i Ofoten, alltså ett samordningsorgan för de kommunalt tillsatta bygdeboknämnderna i Ballangen, Evenes och Narvik. Dessa årsböcker från 1976 och framåt har sitt intresse även på den här sidan Kölen.

Vi som läst övre Norrlands historia (1962) känner till att svenska skattefogdar gjorde raider ner mot atlantkusten för att driva in skatt till svenska kronan. Men hur skildras detta skede i norsk historieskrivning?

Den som intresserat sig för detta är formannen för bygdeboknemndene rektor Magnus Pettersen i Ballangen. Han är på modernet en direkt ättling till "brattsbackafinnarna" i Nordmalings socken och väl bevandrad i nordsvensk lokalhistorisk forskning. Han har i årgång 1977 en 17 sidor lång uppsats, "Ofoten blir norsk".

Han inleder med en förklaring till titeln. Vi har lärt att Ofoten alltid har varit norsk, koloniserat och befolkat av nordmän som invandrat söderifrån redan i sagatiden. "Men er det nå så sikkert?" frågar han och svarar med en utförlig genomgång av befolkningsförflyttningar och invandringsvägar österifrån ända bort ifrån Savolax och Tavastland över Västerbotten och Ångermanland.

Vår ångermanländska skeppslagsindelning har sin motsvarighet i Nordnorge av skipsreideindelning, omtalad redan i Gulatingsloven. En gammal indelning är fjärdingen, en gång en fjärdedel av ett fylke. Ofoten var då en fjärding.

En fjerding betyder et sogn i vort Land
Og de som der bygger
dem pleier og man
At kalde en Fjerdings Almue

(Petter Dass)

Den äldsta jordeboken är från 1430. Ja, redan omkring 1250 lät kung Håkon Håkons-son (d 1263) bygga en kyrka i Ofoten.

De svenska skattepretentionerna hade varit latent långa tid när de blossade upp på 1600-talet, sedan man upptäckt koppar på Rohnewarre i början av 1670-talet. Gustav Vasa hade på sin tid sänt birkarlar att delta i Vågefiske (Lofotsfiske), "eftersom Sveriges gränser sträckte sig ned till sjösidan" hette det i det kung!

brevet. Och 1563 klagade Erik XIV över att finnarna i Tysfjord vägrat betala skatt till svenska kronan: "Oförbemälte Lappar äre våre undersäter och aff ålder warit haffue, bruke sammeledes och besittie våre och Cronans äger, både till Watn och Land."

En svensk finne hittade koppar på Stor Ballangfjellet 1672. Det var nu Abraham Momma började planera för ett svenskt ishavsvälde. Det gick så långt att norrmännen 1673 måste bevisa med skattelängder ett par generationer tillbaka att Ballangen var norskt. Den här gången slutade det med krig 1675 och det försenade gränsförhandlingarna anda till 1751, då en gränstraktat kunde upprättas.

I 1978 års bok berättar Petter J Brugmans om "Bergverksdrift på Ballanghalvöya" och då får vi veta hur kopparfyndigheten slutligen kom att exploateras.

I de utkomna årgångarna finns förnämliga bidrag som måste intressera ortnamnsforskare och folkloresamlare. De som är intresserade av att förvärva dessa årsböcker kan tillskriva rektor Magnus Pettersen, Box 105, 8540 Ballangen, Norge.

Tyko Lundkvist

FRÅN LÄSEKRETSEN

R Ä T T E L S E

Åsa Nymans artikel om Arnljot i OKNYTT 1-2/1981 innehåller s 15 rad 9 nedifrån ett litet sakfel. Där uppges nämligen, att Arnljotfestivalen framförs på Frösön, tidigare i det fria med Oviksfjällen som effektiv bakgrund, numera i Frösöhangaren, där festivalen kan äga rum utan risk för en nyckfull väderlek. Arnljot har emellertid aldrig uppförts i Frösöhangaren, utan spelplatsen har varit Arnljotlägden på Frösön, både i regn och solsken. Det är möjligt att Musikveckan Östersund, tidigare kallad musikfestival, lett Åsa Nyman in på ett villospår. De inledande symfonikonserterna arrangerades nämligen i Frösöhangaren, första gången 1965. Men - det där är bara en liten randanmärkning, som inte gäller vårt förnämliga medlemsblad.

Elis Svensson

I N G E M A R S T E N M A R K S S T A M F A D E R O C H E N R Ä T T E L S E A V E N R Ä T T E L S E

I nr 3 av Johan Nordlander-sällskapets skriftserie har Bengt Audén jämfört Nordlanders utgåva av Västerbottens jordebok 1543 med originalet. Som nr 22 upptas Umeå sn med byn Granön: *Jöns Gulleson* skall vara Joon Gulleson enligt Audén.

Jag hoppade till, när jag läste detta, eftersom jag utforskat denna släkt mycket noga från Jöns Gulleson och fram till Ingemar Stenmark och många andra.

Vid kollning av mikrofilm och kopior från Riksarkivet finner jag att Johan Nordlander ovedersägligen hade rätt namn och Audén har fel. Som framgår av bilagda kopier ur jordeboken 1543 hette granöbonden *Jöns*. Jöns Gullesons söner, Gulle, Simon och Olof hette också Jönsson, inte Jonsson.

Jöns Gulleson upptas i Granön som bonde åtminstone åren 1539-1563. Simon Jönsson var gift med Ingeborg Boosdotter, som var dotter till kyrkoherde Boo Warniksson i Umeå lf och dennes hustru Anna Nilsdotter från Burträsk av den icke obe-

kanta Buresläkten. Bygdén har i herdaminnet, IV s 206, felläst "Granö by" till "Anasjö by", en by som inte finns.

Även Gulle Jönsson synes ha gift in sig i Buresläkten. Hans hustru, Elin Håkansdotter var nämligen dotter till Håkan Önnesson i Strand, Vännäs sn, vilken var gift med Malin Boosdotter, en annan av kyrkoherdens döttrar. (Källa: Tolf Eedsworne wti Nämnden i Umå Sochn --- Utdrag från ting 16/5 1626, bestyrkt av pastor Umensis Olai P Njurenij egenhändigt och med åsatt sigill. RA, Svea hovrätts arkiv, Akta 1441-1644.)

Olof Jönssons hustru känner vi inte namnet på.

För att korta av historien om Ingemar Stenmarks härstamning återges leden i svärdslinjen på följande sätt:

1. Gulle i Granön	f o 1470	Granön
2. Jöns Gulleson	f o 1500	Granön
3. Olof Jönsson	f o 1535	Granön
4. Simon Olofsson	f o 1560	Granön
5. Olof Simonsson	f 1590	Granön
6. Mikael Olofsson	f o 1640	Granön
7. Olof Mikaelsson	f o 1670	Granön
8. Olof Olofsson	f 1704	Granön
9. Hans Olofsson	f 1749	Stensele 1793-1819,
Luspholm 1819, Luspen
1823-26, Vallnäs 1827-
30, allt i Stensele sn,
upptog Vallnäs
10. Fredrik Hansson	f 1793	Gubbträsk, Stensele sn
11. Fredrik Stenmark	f 1818	Umnäs, Stensele sn
12. Oskar Fredrik Stenmark	f 1848	Umfors-Vilasund, Tärna sn
13. Anders Gustaf Stenmark	f 1857	Granås, Tärna sn
14. Fredrik Artur Stenmark	f 1893	Tärna
15. Erik Gustav Stenmark	f 1931	Tärna
16. Jan Ingemar Stenmark	f 1956	Tärna

Tyko Lundkvist

Jöns Gulleson 2 på land
från 13 på land
Granön

Ur Västerbottens jordebok 1543.

Jöns Gulleson och P(er) Swensson,
bönder i byn Granön.

Spekulation och folkrörelse

Det MODERNA bokhandelslandskapet som mest liknar ett snabköp hittar man en hylla flyttad "Topografi". Där finns inbökade både årsböcker som utgår från museer och har övertvägande vetenskapliga ambitioner, eller mindre personligt färgade beskrivningar av en bygd, som litterärt hållna skildringar och till ett slags turisthandledningar.

Man får snart klart för sig att "topografin" är en höst omfattande ämne som står i snabköpet är bara toppen på ett berg. En så bred ström av böcker måste ha en alldeles särskild betydelse som förklarar att den är så märklig, även om den nu är splittrad på många varierande former.

Men någon generalisering skulle jag vilja hävda att denna litteratur ändå sedan 1800-talet har burit på samma centrala budskap. Ett krisbudskap, ett utslag av en långvarig samhällskris som blev påtagligt märkbar under 1800-talets senare hälft.

Det nedärvda agrarsamhället blev då börjat brytas ner av kapitalismens och industrins följdverkningar. Den kollektiva chocken formulerades för hundra år sedan i högtprövande idealistiska fraser av dåtidens skildnare.

De följande åren kross och materialistisk en hel kulturrepok höll på att tillintetgöras av "ängan, elektriciteten och rotationspressen" som en ledande språkman uttryckte saken. Det samma och äro som följande nedskrivna det enkla folket och dess liv var nu allvarligt hotat.

Motrörelse

Dessa idealistiska och romantiskt nationalistiska föreställningar var viktiga drivkrafter bakom den "motrörelse" som sattes in för att rädda vad som räddas kunde av en döende allmogekultur: byggnader, bruksföremål, språk, litteratur, musik.

Fornminnesföreningarna (den första grundad av friherre Djurklou i Närke 1856), landsmålsföreningarna vid universiteten (från 1870) och främst Arter Hasselius insamlingsarbete och uppbyggnad av Nordiska museet och Skansen blev viktiga grundpelare för den hembygdsrörelse som lever och verkar i våra dagar.

Det är denna hembygdsrörelse som utgör förutsättningen för den väsentligaste delen av den topografiska litteraturen. Kärnan i den senare består nämligen av de årsböcker och liknande som ges ut av landets hembygdsföreningar och förbund och/eller av museerna. Det är en mycket rik flora, själva det isberg varav inte mycket blir synligt i bokladorna.

Störst upplaga har de böcker som täcker in ett helt landskap eller län, typen Jämten, Västerbotten, Sörmlandsbygden. De kan ha ett till både innehåll och layout mycket ambitiöst inre som tex de två förstnämnda. Bidragen är till stor del skrivna av professionella forskare.

Ett för mig okänt antal böcker kommer från de föreningar som är organiserade på trängre lokal bas, som socknen eller häradet. (Typiskt nog bildas även efter de

Amatörer

stora kommunsammanslagningarna nya föreningar med socknen som bas.) Landet är fullt av böcker av typen: "Bodsjöboken", "Åsedabygden", "Julita hembygdsförenings årsskrift". De utkommer oftast mera sporadiskt än de landskapsbaserade böckerna, är magrare till omfånget men egentligen mera imponerande om man sätter resultatet i förhållande till föreningarnas resurser.

Man frågar sig tex hur det är möjligt att i en socken som det jämtländska Bodsjö med 600 invånare en årsbok kan produceras som skett sedan 1975. En del av svaret ligger just i att hälften av sockenborna (1977) är med i hembygdsföreningen.

En helt färsk förteckning visar att det finns inte mindre än 775 föreningar som har direktkontakt med Riksförbundet för hembygdsvård, som är den nuvarande överorganisationen. Riksförbundet räknar med ca 400 000 medlemmar i de lokala föreningarna. Men därutöver existerar säkert ytterligare några hundra föreningar; en något häftig beräkning sätter det totala antalet medlemmar i olika hembygdsföreningar till mellan en halv och en miljon!

Hembygdsföreningarnas böcker innehåller huvudsakligen mindre uppsatser om regionens liv i nuet och det förgångna, om arbetsliv, jordbruk, hantverk och andra näringar, om seder och bruk i gångna tider, om byggnader, människor och föremål.

Författarna är också här ibland professionella forskare, men oftast bygger böckerna på obetalda och hängivna insatser av människor med högst varierande skolmässig bakgrund. Telearbetare, pensionerade präster, bönder, journalister, lärare utför i omsorg om kulturarvet ett beundransvärt arbete.

Särskilt den här delen av den topografiska litteraturen är amatörernas tummelplats. Bidragen är ofta extremt konventionellt upplagda och snustorrt skrivna, de skönlitterära bidragen hör hemma i pekoralets gränstrakter (dikter till hembygden). Men amatörismen är samtidigt en styrka. Den innebär att människor som är nära berörda av de förändringar som hela tiden ifrågasätter bygden och har den subjektiva upplevelsens sakkunnighet själva bearbetar skeendet.

När autodidakten samlar sig till en hel bok uppstår enligt min mening den ädlaste formen av topografisk litteratur. Bakom ett sådant verk ligger ofta decennier av hängivet arbete, ibland ett helt livs erfarenheter. Ett fint exempel är Waldemar Nilssons "Gårdarna vid Nissan", som enligt författaren är en "krönika om några gårdar i dalen och på åsarna kring Nissan i Torups socken samt om de släkter dessa varit knutna till". I boken presenteras skifteskartor, utdrag ur sockenstaminoprotokoll och andra källor och en mängd detaljer om gårdarna, förändringarna i bygdens vilkor och om personerna — allt bevis för den noggrannhet författaren arbetat med.

Vid sidan av detta återberättar han bitvis i skönlitterär form karaktäristiska händelser i gårdarnas liv. Av liknande slag är också Joel Herlitz "Minnen från en bygd", Inge Löfströms "Detta är Österlen", Astrid Petterssons del av "Karlarna hövla, kvinnorna polera" och Johan Petterssons "Bygd och människor".

Men det är självfallet inte bara forskare och forskande amatörer som ägnar sig åt den topografiska genren. Man hittar inte minst i den nyaste bokvägen många kända författarnamn som Carl-Göran Ekerwald, Karl Rune Nordkvist och Sven Edvin Salje. Med dem blir genren mer en skönlitterär historia.

Det har dock aldrig gått någon skarp gränslinje mellan fack- och skönlitteratur vad gäller de topografiska böckerna. Den på alla sätt lysande föregångaren till senare verk av den här typen, 'Nicolaus' "Folkklivet i Skytts härad" (från 1840-talet), har inte bara ett kulturhistoriska värde, i själva verket lägger Levéns framställningskonst det mesta av hans tids skönlitterära prosa långt bakom sig.

Förläggarna med sina goda känslspröt har givetvis registrerat det vidsträckt intresset för den här sortens litteratur. Det är numera för övrigt inte svårt att se hur förlagsekonomiska faktorer påverkar den: innehållsligt utformade men till det yttre lockande former på bokdjuren.

Steget från topografisk litteratur till böcker för turister kan tex vara litet. Förlagens satsningar på branschen har gett till resultat av slags fusion mellan dessa två typer.

Se exempelvis på Rabén & Sjögrens serie "Sällsamheter...". I den vill man visa läsaren ett personligt upplevt landskap, dess natur, miljöer och människor. Det blir vägvisare för en ädlare sorts turister, som kan intressera sig för både saga och verklighet och som vill slå vakt om vår miljö och vår natur.

På den vägen hamnar vi alltså i förlagsspekulationen. Här är en tillfälligt och snygg presentation av mera värde än den tilltrodiga omsorgen om saken. Från "Sällsamheter" längtar man hänsynslöst till exempelvis Västmanlands fornminnesförenings årsskrift eller hembygdsboken "Sällsamheter", där man kan läsa om bl a "Slätter och skörd i Ljusdalsbygden" författad av en man som vet vad han talar om, inte glattar sin text, men inte kommer att få några royalties för sin uppsats.

Krisbudskap

Krisbudskapet som int tog som utgångspunkt är konstant närvarande, vilket slags topografisk litteratur man nu än bläddrar i. I Waldemar Nilssons häradsländska minnesanteckningar har författaren velat ge utlopp för sin "oro och ångslan inför landsbyggdens tilltagande avfolkning", han vill "bevare minnet av dem, som före oss lagt sina steg i marken".

Arne Lindgren skildrar i "Västra kusten" hur det okänsliga kapitalet bryter ned de gamla kulturlandskaperna. Gamla fiskelägen med ett organiskt fungerande liv förvandlas till "turistlägen" eller som Stenungsund till "petroleumlägen". Fiskarbefolkningen står sig bedragen av den opersonliga makten, stukade: "Vi vet att samhället är emot oss, att det lutar oss. Andå lurar vi inte samhället tillbaka."

Tiden efter 1850, när den topografiska litteraturen gick mot en nya blomstring, var en avsnittsvis era. Inte bara nationen utan även landskapen och sockarna kunde tillskrivas en särprägel, detta mystiska ägna som var "i kottar burgt och sj i kläderna slungat", som Djurklou uttryckte det. Här låg nämligen oönskan att som man gärna försökte klänga sig fast vid i den ohejdliga stridens tid.

Den romantiska idén om det nationellt egenartade har följt med in i den topografiska litteraturen och går i dagen tom i den höglitterära delen av genren. Carl-Göran Ekerwald utgår från tanken på "det genuint jämtlandska" och att detta nu håller på att trängas tillbaka. Knappast någon formulering i genrens textmassor kan bättre visa på släktkapen med 1800-talets idealister än Ekerwalds sats om att "lära känna sina rötter för att lära känna sig själv och därmed stärka sig för framtiden".

Dokumentation

I årsböckerna däremot överväger oftast den sakliga inställningen, naturligt, eftersom den många gånger domineras av professionella forskare. Sättet att dokumentera har förändrats märkbart under senare år. Det som skiljer dagens topografiska litteratur från den som producerades för mer än tio år sen tycks mig framför allt vara att bildmaterialet har fått enormt mycket större utrymme, speciellt då fotografierna.

Det torde hänga ihop med att museerna på senare år lagt ner alltmer möda på att spåra och ta till vara fotosamlingar. Landet har haft ett otal byfotografer som har lämnat efter sig samlingar av imponerande omfattning. Karl Lärkas "Dalarna" är ett lysande exempel där materialet till största delen är från ca 1920. Sune Jonssens västerbottniska bilder med deras höga konstnärliga halt är välkända.

Årets Jämten ägnas typiskt nog också till stor del åt en fotograf och hans verksamhet. Det är Nils Thomasson från Åre som var verksam i mer än sjuutio år från 1900-talets början. Thomasson var same, renskötare och affärsidkare och samtidigt mycket anlitad som fotograf i sitt län. Framför allt är hans bilddokument från samernas liv av omistligt värde.

Misstro

I all sin entusiasm för den egna bygdens människor och miljöer bygger den topografiska litteraturen på en grundläggande misstro, uttalad eller outtalad. Som helhet bär den vittnesbörd om en både individuellt och samhälle-

ligt upplevd brist på identitet och fotfäste i historien. Där ligger den viktigaste förklaringen till dess popularitet.

Ödeläggelsen av det gamla bondesamhällets livsformer var det som först väckte oron, i våra dagar har misstron fått en annan karaktär. Inte bara kulturmiljöer och livsformer hotas nu av förstörelse, utan också den fysiska överlevnadsmiljön, nationellt och globalt sett. Samtidigt tycks ringaktningen av det mänskliga arbetets värde öka i och med att teknikens effektivitet tilltar.

Därför har misstron på sistone vattnats av mer eller mindre radikala impulser. Litteraturen har nåtts av den Lindqvistska grävdär-du-står-signalen, av tanken att det gäller att återerövra sin historia där steril akademisk forskning förvanskade den. Därav blir ett påtagligt ökat intresse för arbetsmiljöer; se tex arbetslivsbilderna i "Från bergslag och bondebygd". Därför har också miljørörelsen fått sina nedslag i den topografiska litteraturen.

Rörelse

I sina bästa former visar den på att det runt om i landet finns en rörelse som inte är villig att utan protester sälja ut varje mänskligt värde. Hembygdsrörelsen försöker också förnya sig, dvs inte förneka de relativt radikala utgångspunkterna från Karl-Erik Forsslunds tid: med stöd i det förflutna vill man sätta in sig på dagens aktuella förhållanden och tom bidra till en medveten styrning av den framtida kulturutvecklingen.

"Bodsjöboken" (1975) formulerar uppgiften så: Det gäller att "slå vakt om den gamla bygdekulturen och verka för dagens och morgondagens kulturutbud".

SVEN-BERTIL JANSSON
Docent i litteraturvetenskap,
arkivarie vid Svenskt visarkiv.

ARTIKELN här bredvid är skrivet efter en tids botaniserande i den topografiska litteraturen, bl a i följande böcker som getts ut under de senaste åren och ställts till förfogande av olika förlag och utgivare:

Från bergslag och bondebygd, 1900. Årsbok för Örebro läns hembygdsförbund och Stiftelsen Örebro läns museum.

Från Gutabygd, 1979 och 1980. Årsskrift för den golländska hembygdsrörelsen. (Barry Press Förlag)

Hembygden, 1975. Dalsläns länsmännens- och hembygdsförbund.

Hälsingerunor, 1980, utg. av Hälsingeekretsen av Gästrik-Hälsinge hembygdsförbund.

Jämtens, 1981. Heimbygdas årsbok, utg. av Jämtlands läns museum.

Kronobergsboken, 1979-80. Årsbok för Hyttön-Cavalliusföreningen, utg. av Kronobergs läns hembygdsförbund.

Norrbottnen, 1976-77. Utg. av Norrbottens läns hembygdsförening och Norrbottens museum.

Småländska kulturbilder, 1980. Utg. av Jönköpings läns hembygdsförbund och Jönköpings läns museum.

Södermanlandsbygden, 1981. Södermanlands hembygdsförbunds årsbok.

Västerbottnen, 1980. Västerbottens läns hembygdsförening.

Västgötabygden, 1980. Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård, utg. av Västergötlands hembygdsförbund.

Västmanlands fornminnesförening, Årsskrift, 1980.

Ängermanland, 1979. Utg. av Ängermanlands hembygdsförbund.

Åke Eriksson, Danderydsliv. (Norstedts)

Åke Eriksson, Brommaliv. (Norstedts)

Åke Eriksson, Sollentunaliv. (Norstedts)

Joel Hertitz, Minnen från en bygd (Barry Press Förlag)

Th. Jevnstram, Seder och sägner i gamla Västergötland. (LT:s förlag)

Helmer Linderholm, Långvattnets land - fakta och skrönor kring "Frädesland Bergslagen". (Tiden)

Arne Lindgren, Västra kusten. Fiskelagen, människor, framtid. (Liber)

Karl Lärkas Dalarna, red. av Karl Lärka och Sune Jonsson. (LT)

Inge Löfström, Detta är Österlen. (Walter Ekstrand Bokförlag)

Waldemar Nilsson, gårdarna vid Nissan (Bokförlaget Settern)

Karl Rune Nordkvist/Olle Lindgren, Inom Hälsinglands gräser. (Liber)

Åke Olsson/Stellan Lundstedt, Fjällbygd i Bohuslän. (Liber)

Carl-Göran Ekerwald/Berta Hansson, Jämtarnas land. (Liber)

Beast-Arne Person/Henrik Jern/Thorsien Petersson, Hallar i gamla bilder. (LT)

Astrid Pettersson/Stig Tornehed, "Karlarna hövla, kvinnorna polera": Måten med Lindomebygden. (LT)

Johan Pettersson, Bygd och människor. Kulturminnen från Tjörn. (Dalaförlaget Malung)

Sven Edvin Salje, Hantverkargatan. (LT)

Mats Bramstäng, Sällsamheter i Halland. (Rabén & Sjögren)

Edvard Matz, Målardalens sällsamheter. (Rabén & Sjögren)

Sture Nilsson, Sällsamheter i Närke. (Rabén & Sjögren)

DE TOPOGRAFISKA böckerna är med **vördighet** regionalt begränsade till sitt innehåll. Det är en svaghet som förlägen dock lätt kan vända till styrka. Sätten att stycka upp Sverige är många och de perspektiv som kan anläggas på en bygd likaså. Dessutom finns det vissa regioner som är outtömliga: en bok om Stockholms skärgård i ex finnar alltid sitt förlag och sin publik.

Regionalt begränsade böcker säljer överlagset mest inom den region de handlar om. Det känner naturligtvis de stora förlägen till, men det finns också många mindre förlag ute i landet med en stor del av sin produktion inriktad just på den lokala topografin.

Tillfrågade förlägschefer och förlagsredaktörer är ense om att publikintresset för den här sortens litteratur är stort. Jätteupplagor är det visserligen inte fråga om, det är ingen ting för de stora bokklubbarna. Men förlägen kan lugnt lägga ut sina beställningar: det är en trygg satsning.

På Rabén & Sjögrens förlag följer man dock inte att man är ostarhållsam när det gäller att ta sig an den "tråkiga" delen av genren — den som här breddvid utspöjs till den ädlaste formen av topografisk litteratur. Böckerna måste vara lagom lättsamma.

Sin serie "Sällsamheter" (som andra förlag mycket riktigt avundas Rabén & Sjögren för) betraktar man som den idealiska formen, en blandning av kuriosa, skrönor och vettiga fakta. Seriens böcker trycks i en förtäpplaga på 5000 exemplar och går ofta till omtryckning.

LiberFörlag har satsat kraftigt på beställningsverk av kända

författare som dokumenterat intresse och samhörighet med en viss region, typ Ekerwald. Syftet med den typen av böcker anges vara att få fram "porträtt" av landskap.

För LT:s förlag är satsningen på topografisk litteratur självklar med tanke på förlagets ägarförhållanden och de grupper som det har nära beröring med. Agarna-lantbrukarna representerar en viktig publikgrupp, och kontakter med vuxenskolan, centerrörelsen och den i det här sammanhanget så viktiga hembygdsrörelsen garanterar att böckerna sprids.

Genom denna anknytning till olika rörelser får LF en relativt lätt marknadsföring. Dessutom menar man sig ha gott om kunskligt folk på förlaget och kontakter med experter så att utgivningen vilar på fast grund.

Man kan undra över i vilken mån förlägen själva har skapat det under senare år ökade intresset för topografisk litteratur. Den topografiska flodvagen omfattar ju inte bara nyskrivna verk, och utan också nyutgåvor i faksimil av ett antal klassiker, tex Maximilian Axelssons "Västschålarne", G O Hyttén-Cavalarius "Wärmland och Windaarne" 1860-talet, och Eleanore Lloyds "Svenska allmogets hämningar" (1871).

Förlägen tycks dock inte kunna ge någon övertygande förklaring till det ökade intresset. Ett är i alla fall säkert: det pågår fullkonkurrens om att finna de perfekta formerna, de lagom lättsamma produkterna. Och som man säger på Liber: Förlägen går i flock. Det regionala intresset som har en djupare psykologisk och samhällsbyggnads grund exploateras naturligtvis av den som kan.

SVEN-BERTIL JANSSON

REDAKTIONELLT

"GAMLA BYAR I VILHELMINA" I NY UPPLAGA

Olof Petter Petterssons skildring av hur Vilhelmina fick en fast bondebefolkning (vid sidan av samerna) håller i dagarna på att ges ut i ny upplaga i samarbete mellan Kungl Skytteanska Samfundet och Två Förläggare Bokförlag i Umeå. Originalupplagan kom ut i tre delar åren 1941-46. Den omfattade 116 "gamla byar" på drygt 1000 trycksidor i tre delar, som sedan länge är slutsålda i bokhandeln. En registerdel, med såväl sakregister som person-, ord- och ortnamnsregister, utarbetades av Axel Ivarsson och K-H Dahlstedt, kom ut 1960.

Byarna i Vilhelmina är inte gamla mätt med rikssvenska eller ens med övrenorrländska mått. Tvärtom hör Vilhelmina till de lappländska socknar som allra senast fick sin bofasta bebyggelse. Bara Stensele är ungefär jämgammalt och Arvidsjaur, Malå, Fredrika och Tärna yngre. Det framgår tydligt av Erik Bylunds karta i hans doktorsavhandling 1956 om Pite lappmark (s 49). Adjektivet "gamla" i titeln på OPPs stora verk syftar på att detta bara behandlar de äldre byar i socknen, som togs upp före år 1867, då svenska kronans lappmarkspolitik reformerades och odlingsgränsen drogs upp. Senare kolonat, utflytten och kronotorparbyar redovisas inte systematiskt.

Den nya upplagan blir en faksimileutgåva av alla fyra delarna tryckt i offset i två volymer med två nytillagda efterskrifter, dels en skildring av Olof Petter Petterssons liv och gärning författad av Karl-Hampus Dahlstedt och dels - hoppas utgivarna - en historisk essä av Magnus Mörner, specialist på amerikansk historia, som ställer in den lappländska kolonisationen i ett globalt perspektiv.

Det var den berömde etnologen Sigurd Erixon som gav ut originalutgåvan av "Gamla byar" i sin serie Etnologiska källskrifter. Han besökte på 1930-talet själv författaren, som då bodde i Västerhiske (vid Backen i Umeå). Vi tillåter oss att citera Erixon (ur "Strövtåg i svenska bygder" 1941):

"O P Pettersson var redan på 1870- och 1880-talen verksam som upptecknare och kunde nu med hjälp av sitt rika minne ge direkta uppgifter om den epok, som forskarna annars äro vana vid att räkna till de förstummade och förloerade. Att rådfråga en sådan man är att slå i ett lexikon, som ger en möjlighet att kontrollera sina resultat och korrigera sina misstaq. I själva verket är en sådan man en sådan kunskapskälla att han blir långt mera värd nationens tack och hyllning än flertalet av de många koryfeer, som annars ofta

i vår tid på grund av rena andrahandsprestationer bruka kunna sola sig i popularitetens gunst och samtidens uppskattning."

Tack vare tillmötesgående från bokförläggaren Roger Jacobsson kan Johan Nordlander-sällskapet erbjuda sina medlemmar att subscribera på den nya upplagan, som beräknas utkomma i april eller maj 1982 och som i bokhandeln kommer att få cirkapriset 190 kr, till ett nedsatt pris: 145 kr. Beställningskupong medföljer i detta nummer av Öknytt.

Karl-Hampus Dahlstedt

FÖRTECKNING ÖVER MEDLEMMAR I
JOHAN NORDLANDER - SÄLLSKAPET

Följande förteckning utgör fortsättning på medlemsförteckningen i ÖKNYTT 1-2/1981

Ronny Ambjörnsson, Tavelstjöö	Ulf Lerner, Umeå
Alf Arvidsson, Umeå	Bertil Märklund, Skellefteå
Carl-David Bredberg, Skellefteå	Mattmars Hembygdsförening, Mattmar
Dan Brändström, Umeå	Anders Mårtensson, Bredbyn
Berit Bylund, Umeå	Jan Nilsson, Karlstad (ständig)
Dan Bäcklund, Umeå	Maria Nilsson, Bredbyn
Arne Claesson, Umeå	Nordmalings Hembygdsförening, Nordmaling
Dialekt- och folkminnesarkivet, Uppsala	Norsjö kommunbibliotek, Norsjö
Martin Edman, Umeå	Harry Näsman, Sundsvall
Harald Fors, Göteborg	Prisma Bok- o Pappershandel AB, Härnösand
Margareta Grafström, Härnösand	Hilmer Joel Skoglund, Lansjärv
Claes Börje Hagervall, Umeå	Lars Sundholm, Umeå
Sven Hartelius, Sundsvall	Bo Sundin, Umeå
Torbjörn Helleberg - Agneta Johansson, Umeå	K-G Svensson, Sundsvall
Hans Holmdahl, Umeå	Mikael Svonni, Jokkmokk
Bengt Hultkvist, Kiruna	Kid Sörilin, Umeå
Ingemar Joelsson, Umeå	Helen Törnkvist, Sundsvall
Georg Karlsson, Umeå	Lennart Wallström, Boden
Olavi Korhonen, Umeå	Tore Zetterberg, Hammerdal
Maj Britt Kristiansson, Härnösand	Gunilla Öberg, Umeå
Sunnar Kulldorff, Umeå	Örnsköldsviks kommunbibliotek, Örnsköldsvik
Roger Kvist, Umeå	

JOHAN NORDLANDER - SÄLLSKAPET

Johan Nordlander-sällskapet, grundat 1979, bär sitt namn efter nestorn inom norrländsk humanistisk forskning. Sällskapet har till uppgift att verka i Johan Nordlanders anda. Det skall främja kontakten mellan å ena sidan forskare av skilda slag och å andra sidan institutioner som universitet, arkiv, bibliotek och skolor. Sällskapet skall vidare bl a utge källskrifter till Norrlands historia, folkliga kultur och språk samt publicera undersökningar inom dessa ämnen. Sålunda utger sällskapet en skriftserie. Den första delen i serien innehåller en biografi över Johan Nordlander, en bibliografi över hans skrifter samt ett antal uppsatser av Nordlanders hand. Sammanställningen är gjord av Lars-Erik Edlund. I skriftserien har även utgetts ett nytryck av *Övre Norrlands bygdemål* av Karl-Hampus Dahlstedt och Per-Uno Ågren. Vidare har utgetts en tredje del med titeln *Norränningar förr och nu. Från järnålderns Gene-bor till Multrä myror*. Skriften innehåller bidrag av Per Ramqvist, Kurt Boberg, Bengt Audén, Algot Hellbom, Lennart Lundmark, Tom Ericsson, Claes-Christian Elert och Johannes Nahlén. En fjärde del i sällskapets skriftserie med ett tiotal uppsatser beräknas utkomma i början av 1982. Sällskapet utger även ett medlemsblad OKNYTT, som utkommer med ett par nummer per år.

Medlemskap i sällskapet kan vinnas genom erläggande av årsavgiften, 25 kronor (insättes på sällskapets postgirokonto nr 4 39 25 05 - 6). Ständigt medlemskap vinnas genom erläggande av en engångssumma om 500 kronor. Sällskapets medlemmar erhåller medlemsbladet OKNYTT samt 1981 även den ovannämnda fjärde delen i sällskapets skriftserie. Sällskapet sammanträder minst två gånger per år, vanligen i Umeå. Vidare anordnar sällskapet årligen föreläsningar på ett par norrländska orter utanför Umeå.

